

MYTER OM FRIHANDEL

KONSEKVENSERNE AF ET SKÆVT SYSTEM

KOLOFON

Myter om frihandel: Konsekvenserne af et skævt system

1. udgave, 1. oplag, 2022

ISBN 978-87-991789-3-3

RESEARCHET OG UDARBEJDET

I 2021/22 AF:

Jonas Kragelund Andersen, Magnus Jensen Nielsen, Johan Aagaard Hagemann, Maja Lyngbye, Solbjørk Finnsdottir.

LAYOUT OG TRYK:

Eks-Skolens Grafisk Design & Tryk

FORSIDEFOTO:

Arbejdere på skibskirkegården i Chittagong, Bangladesh

FOTOS:

Global Aktion, hvor intet andet er nævnt.

Publikationen kan downloades på:
www.globalaktion.dk

INDHOLD

Politikere elsker frihandel	3
Global frihandel – Hvorfor og hvordan nåede vi hertil?	8
Fundamentet for frihandel: Komparative fordele og moderniseringsteori	8
Frihandel - historisk set.....	8
Seks myter om frihandel	13
Myte 1: Frihandel har gjort fattige lande rige	13
Myte 2: Frihandel har ført til massive reduktioner af global fattigdom og ulighed	16
Myte 3: Komparative fordele er altid en fordel	20
Myte 4: Frihandel øger velstanden i hele samfundet	25
Myte 5: Frihandel foregår på en lige og fair spillebane	29
Myte 6: Frihandel handler mest om handel	32
Kampen for en mere retfærdig verden	40
En skæv magtfordeling	40
En retfærdig økonomi er mulig.....	42
Tre principper for en solidarisk og bæredygtig handelspolitik.....	43
Slutnoter	47

POLITIKERE ELSKER FRIHANDEL

Vi lever i dag i en verden, hvor over 90% af alle varer, vi forbruger, er blevet udvekslet gennem international handel, og hvor den globale eksport er 32 gange større end i 1950.¹ Når du køber en iPhone, er den ikke alene produceret af arbejdere i Sydøstasien, men indeholder også flere hundrede handlede komponenter og materialer fra hele verden. Selv når du går ned i supermarkedet og køber en dansk produceret svinekotelet, så er foderet, maskinerne og ofte også arbejdskraften udvekslet gennem international handel. Derfor har rammerne for det globale handelssystem også kolossale konsekvenser for de mennesker verden over, der producerer de varer, der handles med.

Det globale handelssystem bygger i dag på frihandel, der tillader varer og services at cirkulere mellem landegrænser uden hindringer. Ifølge politikerne skaber frihandel både jobs, vækst og velstand over hele verden. Det er den dominerende fortælling, der har defineret tilgangen til international handel gennem en årrække. Frihandel er på tværs af ideologiske skillelinjer blevet hyldet som vejen til at mindske fattigdom i det

Globale Syd og mere frihandel er endda skrevet ind i FN's verdensmål.^{2,3}

The biggest single thing that has lifted people out of poverty is free trade

- George Osborne, tidligere finansminister (2010-2016) i Storbritannien

I Europa fører EU en målrettet frihandelspolitik på vegne af medlemsstaterne. Selvom EU-kommissionen de seneste år har mindsket brugen af begrebet 'frihandel' på grund af udbredt kritik, forhandler EU i øjeblikket en række handelsaftaler med lande og regioner i det Globale Syd, der alle har liberalisering af handel med varer og services samt fremme

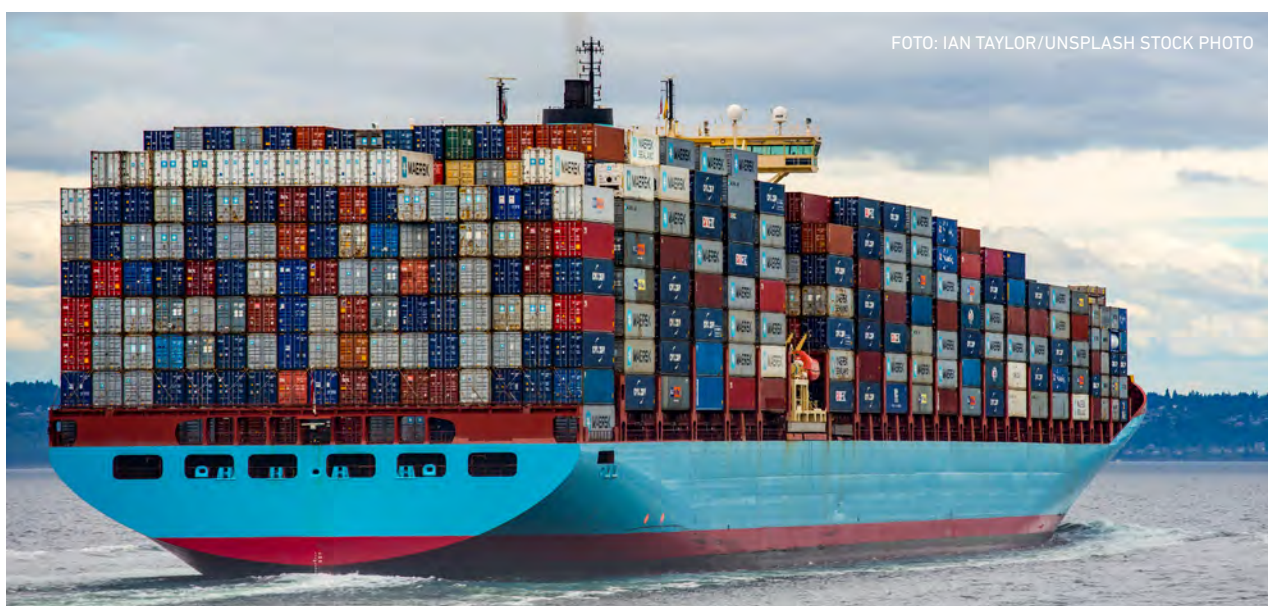

FOTO: IAN TAYLOR/UNSPLASH STOCK PHOTO

BILLEDE: ALAN SANTOS/PR, CREATIVE COMMONS

af udenlandske investeringer som de primære mål. I Danmark har borgerlige såvel som socialdemokratiske regeringer aktivt støttet EU's frihandelsdagsorden. Daværende udenrigsminister, Anders Samuelson, udtalte i 2017, at VLAK-regeringen ville »fremme frihandel overalt, hvor vi kan«, mens den nuværende udenrigsminister Jeppe Kofod har gjort det klart, at »Socialdemokratiet går ind for frihandel«, ligesom han har forsvaret flere af EU's nyeste frihandelsaftaler i en række indlæg.⁴ Samtidig er frihandel et centralt element i Danmarks officielle udviklingsstrategi, hvori det fremgår, at »Global frihandel er vejen til vækst. Danmark er en stærk fortaler for frihandel«.⁵

Med andre ord så elsker politikere frihandel, og når den tidligere britiske finansminister udtaler, at frihandel er den største enkeltstående faktor, der har løftet mennesker ud af fattigdom (citat på s. 3), så er det et produkt af denne konsensus blandt politikere i det Globale Nord.

George Osbornes påstand og den dominerende fortælling om frihandel står dog i stærk kontrast til virkeligheden. Det globale frihandelssystem er i dag med til at fastholde millioner af mennesker i fattigdom og opretholder en ekstrem økonomisk ulighed mellem det Globale Nord og Syd. Frihandel gør det svært for lande i det Globale

Syd at beskytte deres industrier mod en skarp og ulige international konkurrence, og øger de multinationale virksomheders magt til at presse lønninger, arbejdsvilkår og miljøreguleringer i bund. Frihandel foregår altså i dag på en utrolig ulige spillebane, hvor de multinationale virksomheder er de store vindere, og hvor klimaet, naturen og mennesker i det Globale Syd taber.

Vi vil i denne rapport argumentere mod de påstande, som opbakningen til frihandel bygger på. Frihandel fremføres af politikere ofte som et teknisk emne, der har meget lidt med politiske motiver at gøre. Men med denne rapport vil vi give læseren en bredere forståelse for, hvordan det globale handelssystem er indrettet på måder, der først og fremmest gavner multinationale virksomheder og det Globale Nord. Vi ønsker hermed at klæde læseren på til at indgå i kritisk dialog omkring den politiske frihandelskonsensus, der i dag legitimerer konkret politik, og som i sidste ende har vidtrækkende konsekvenser for både klima, natur og mennesker.

I første del af denne rapport giver vi et indblik i det teoretiske og ideologiske fundament for udbredelsen af global frihandel, hvorefter vi tager et historisk kig på frihandelens fremmarch fra efterkrigstiden og frem til i dag. I rapportens anden del fremlægger vi seks af de hovedpåstande, som frihandelens fortalere fremfører

for at retfærdiggøre dens globale udbredelse. Disse påstande betegner vi som myter, og vi vil derfor fremføre de vigtigste modargumenter, der forklarer, hvorfor frihandelsmyterne er både problematiske og forkerte. Samtidig belyser vi de alvorlige negative konsekvenser frihandel har haft, og til stadighed har, for mennesker

og miljøet i det Globale Syd. Afslutningsvist runder vi rapporten af med en opsamlende, diskuterende og fremadskuende tredje del, der præsenterer en vision for, hvordan et mere retfærdigt handelssystem kan se ud, og opfordrer læseren til at engagere sig i kampen mod global ulighed.

PERSPEKTIVER FRA DET GLOBALE SYD

Rapporten vil løbende inddrage perspektiver på de behandlede problemstillinger fra vidende personer fra det Globale Syd, der har indsigt i de negative konsekvenser ved frihandel og aktivt tager del i kampen mod global ulighed. Typisk udfærdiges frihandelspolitik blandt de økonomisk magtfulde lande i det Globale Nord, mens de negative konsekvenser i høj grad mærkes i det Globale Syd, hvor staterne i mindre grad har den nødvendige magt til at påvirke den globale handelspolitik. Førstehåndsperspektiver fra det Globale Syd er derfor vigtige for at få en dybdegående forståelse for de konkrete negative konsekvenser ved det nuværende frihandelssystem, og er samtidig bydende nødvendige, hvis vi skal opnå et retfærdigt globalt system i fremtiden.

I denne rapport inddrages perspektiver fra det Global Syd på baggrund af samtaler med disse nedenstående profiler:

Dale McKinley har en ph.d. i politisk økonomi og afrikanske studier fra University of North Carolina. Han er født og opvokset i Zimbabwe, men er sidenhen flyttet til Sydafrika. Han har arbejdet med handelsforhold mellem det Globale Nord og Syd siden slutningen af 1980'erne.

Admire Mutizwa er uddannet økonom fra University of Zimbabwe og har arbejdet med problemstillinger relateret til global handel de seneste seks år. Han arbejder i dag for Kirkernes Råd i Zimbabwe, hvor han er koordinator for deres enhed for økonomisk retfærdighed. Admire har tidligere været handelspolitisk analytiker for det sydlige og østlige Afrikas handelsinformations- og forhandlingsinstitut (Seatini) Zimbabwe, som Global Aktion samarbejder med. Han observerer nu sideløbende de omfattende EPA-forhandlinger (Economic Partnership Agreement) mellem EU og udvalgte afrikanske regioner.

David Calleb er generalsekretær for Kenyan Peasant League (KPL). KPL er en social bevægelse, der kæmper for fødevarerens suverænitæt og klimaretfærdighed. KPL er startet af småbønder i Kenya og er en del af den internationale organisation for småbønder - La Via Campesina. David er selv landmand, og har mærket konsekvenserne af øget frihandel på sin egen bedrift.

HVAD ER FRIHANDEL? NØGLEBEGREBER

FRIHANDELSAFTALE

En frihandelsaftale er en aftale indgået mellem lande om at nedbringe toldsats og fjerne andre tekniske handelshindringer (se punkt 5). Aftalerne kan både indgå bilateralt (mellem to lande) eller multilateralt (mellem flere end to lande). Ofte indgås aftalerne mellem blokke af lande (fx EU-Mercosur). Mængden af frihandelsaftaler er stærkt stigende, som følge af stilstand i WTO.

INVESTERINGSAFTALE

En investeringsaftale er en bi- eller multilateral aftale mellem lande, der fastsætter reglerne for investeringer på tværs af landene. Investeringsaftaler kan både indgå som en del af større handelsaftaler, eller de kan forhandles separat som selvstændige aftaler. Typisk indeholder investeringsaftaler bestemmelser, der skal beskytte internationale investorer imod diskrimination samt regulering, der kan skade investorenes indtjening. Et centralt element i investeringsaftalerne er oprettelsen af internationale voldgiftstribunaler (Investor-State Dispute Settlement - ISDS), der afgør uoverensstemmelser mellem investorer og stater. ISDS er blevet udsat for heftig kritik de senere år netop for at tillade, at store transnationale selskaber sagsøger stater for milliarder af kroner i tabt indtjening for regulering, som, kritikere mener, er iværksat for at beskytte mennesker og miljø. På verdensplan findes der over 2000 investeringsaftaler.

TOLD

Told er en skat, som et land eller en toldunion (eksempelvis EU) pålægger en vare, som importeres til landet/unionen. Det gør varen dyrere. Et hovedmål med frihandel er at sænke eller helt fjerne told på varer.

KVOTE

En kvote er en regel for, hvor meget af en given vare et land må eksportere til et andet land. En toldkvote er en anden form for kvote, der angiver en mængdemæssig grænse for en given vare, hvortil den specifikke vare pålægges lavere eller ingen told. Overskrides grænsen, pålægges der forhøjet told på den yderligere import af den givne vare. Frihandelsaftaler øger både kvoter og toldkvoter eller fjerner dem helt. Eksempelvis øger EU-Mercosur aftalen EU's toldkvote på oksekød fra Mercosur fra 200.000 til 299.000 tons om året.

TEKNISKE HANDELSHINDRINGER

En teknisk handelshindring er en lov, regulering, standard, krav eller procedure, dersom påvirker handel. Typisk er der tale om regler eller standarder, som gør det sværere eller mindre profitabelt at handle – derfor kaldes det en hindring. Eksempler på tekniske handelshindringer er forskelligartede produktkrav eller standarder, der kan komplicere samhandel mellem to lande, der har uensartede krav til eksempelvis størrelse eller vægt. Samtidigt er tekniske handelshindringer også demokratisk vedtaget lovgivning som miljøbeskyttelse, arbejdstagerrettigheder og bæredygtighedskrav.

REGULERINGSSAMARBEJDE

Regulerings samarbejde er navnet for det samarbejde om tekniske handelshindringer, som parterne i en handelsaftale kan indgå. Typisk handler reguleringssamarbejdet i frihandelsaftaler om at fjerne regulering i et eller begge lande eller om at ensarte reguleringen hos begge parter (såkaldt harmonisering) eller gøre modpartens regulering mere gældende på linje med en hjemlig regulering (såkaldt gensidig anerkendelse) – altså ikke om at indføre ny regulering såsom forbruger-, arbejdstager- eller miljøbeskyttelse.

LIBERALISERING

I handelspolitik bruges ordet liberalisering bredt om tiltag, der sænker toldsatsler eller eksportskatter, øger eller helt afskaffer kvoter eller fjerner tekniske handelshindringer. Liberalisering angiver altså politik, som har til formål at øge handlen mellem parterne. Liberalisering kan dog også betyde krav om gensidig privatisering eller konkurrenceudsættelse af offentlig velfærd eller infrastruktur, hvilket ofte indgår i frihandelsaftaler.

DISKRIMINATION

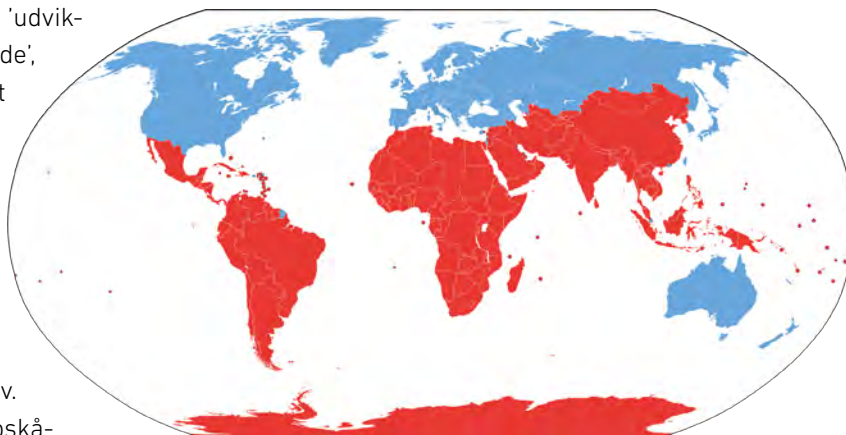
Inden for handelspolitik betegner diskrimination en situation, hvor et land giver gunstigere betingelser for egne eller andre landes produkter/investorer/virksomheder sammenlignet med andre. F.eks. betegnes told, kvoter eller særlig regulering af eksterne produkter/investorer/virksomheder ofte som diskriminerende. Derfor indfører frihandels- og investeringsaftaler typisk regler, der forbyder nye diskriminerende tiltag.

BOKS 2

HVAD ER DET GLOBALE SYD?

Skellet mellem det Globale Syd og Nord bygger på politisk, økonomisk, geografisk og historisk betingede uligheder i magt, herunder uligheder mellem tidligere kolonimagter og koloniserede lande. Betydningen og konnotationerne ved begrebet 'det Globale Syd' adskiller sig fra traditionelle termer som 'udviklings-' og 'tredjeverdenslande', idet sidstnævnte er tæt knyttet til kulturelle forestillinger om en international rangorden, hvor vestlige forbrugersamfund regnes som højeste udviklingsstadiet. Opdelingen af hvilke lande, der regnes som en del af hhv. Syd og Nord, er ikke skarpskå-

ren. Dog referer det Globale Syd typisk til lande i Latinamerika, Asien, Afrika og Oceanien, mens det Globale Nord henviser til lande i Europa og Nordamerika samt Australien og Japan.

GLOBAL FRIHANDEL

– HVORFOR OG HVORDAN NÅEDE VI HERTIL?

I dette kapitel præsenterer vi baggrunden for den politiske konsensus omkring frihandel. Først præsenterer vi frihandelens teoretiske fundament og dernæst frihandels historiske udvikling samt de konkrete institutioner, der opretholder det globale handelssystem i dag.

FUNDAMENTET FOR FRIHANDEL: KOMPARATIVE FORDELE OG MODERNISERINGSTEORI

Det økonomiske argument for frihandel tager udgangspunkt i teorien om komparative fordele, der har rødder tilbage til den britiske økonom David Ricardo (1772-1823).⁶ Slår man op i en grundbog i økonomi, vil man under afsnittet om handel uundgåeligt støde på teorien om komparative fordele.⁷ I sin essens beskriver teorien, at lande vil specialisere deres produktion i henhold til deres 'komparative fordele', hvis de afskaffer told og andre handelsrestriktioner på tværs af grænser – med andre ord indfører frihandel. For forståelsens skyld kan begrebet 'komparativ fordel' betegnes som et lands evne til at producere bestemte varer billigere end andre lande (se fodnote for specificering).⁸ Mens lande i det Globale Nord kan have en komparativ fordel ved en produktiv arbejdsstyrke eller adgang til avanceret teknologi, kan lande i det Globale Syd f.eks. have en komparativ fordel i form af lave lønomskostninger eller let adgang til naturressourcer. Med frihandel vil international konkurrence medføre, at produktionen rykker til lande med de laveste relative produktionsomkostninger, hvilket ifølge teorien sikrer den mest effektive vareproduktion. Frihandel vil således føre til, at priserne på varer falder, det samlede produktionsniveau stiger, og de involverede lande oplever økonomisk vækst og rigdom. Dette gælder ifølge teorien for rige såvel som fattige lande, der begge vil opleve økonomiske gevinster ved samhandel. Netop derfor er teorien om komparative fordele også blevet en essentiel del af den dominerende tilgang til udvikling, nemlig den såkaldte moderniseringsteori.⁹

Moderniseringsteori foreskriver, at lande i det Globale Syd vil opleve vækst og udvikling, hvis de gennemfører

liberale indenlandske markedsreformer, sikrer streng håndhævelse af privat ejendomsret og åbner deres markeder for omverdenen.¹⁰ Sidstnævnte indebærer frihandel i form af liberalisering af told og andre handelsrestriktioner. Når lande i det Globale Syd åbner deres økonomier op for verdensmarkedet, vil ineffektive indenlandske producenter blive udkonkurreret, og landene vil specialisere produktionen iht. deres komparative fordele. Ifølge teorien vil lande i det Globale Syd herved tiltrække udenlandske investeringer og på længere sigt opleve en industrialiseringsproces lig de vestlige landes i det 19. og 20. århundrede.

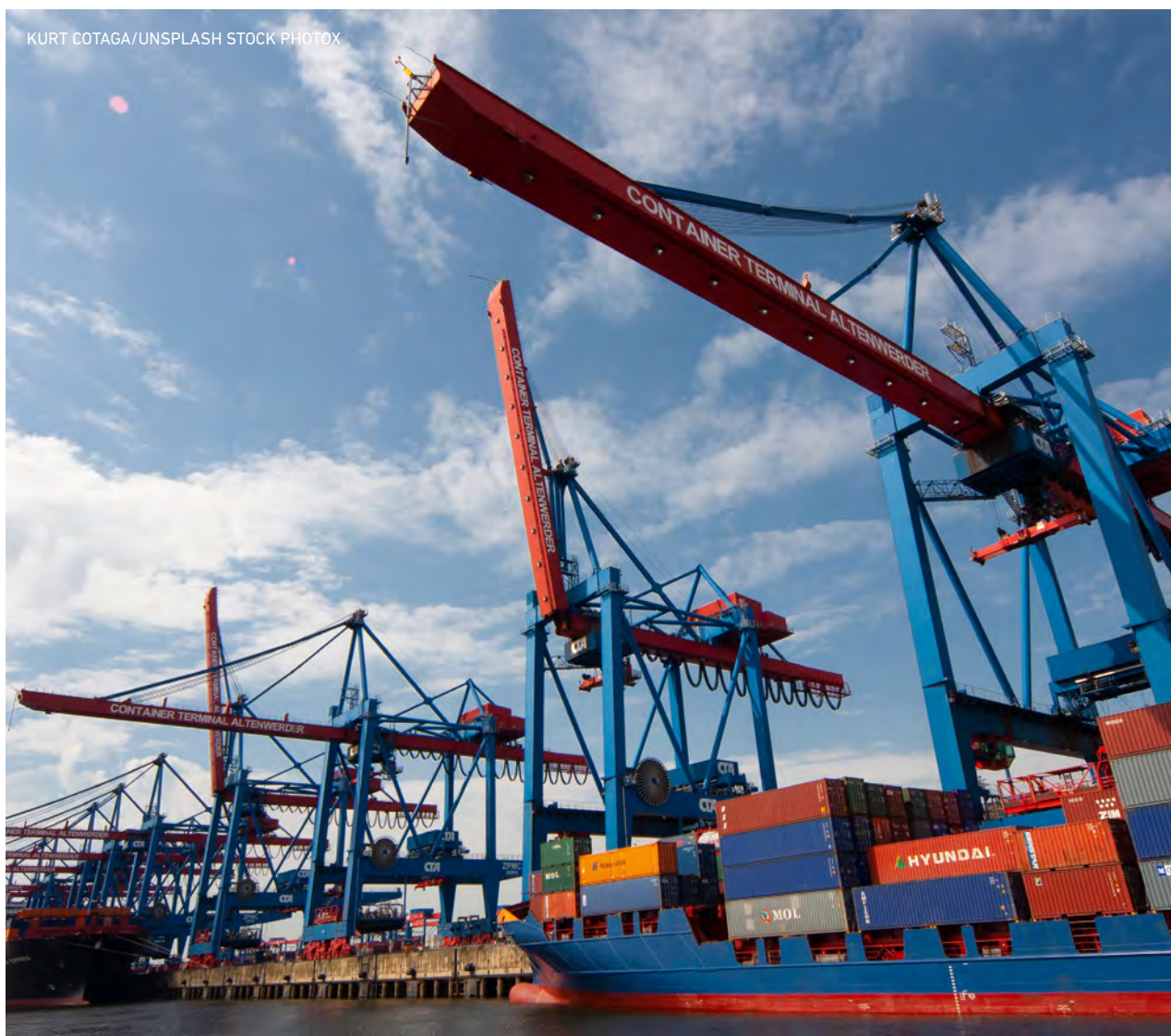
Moderniseringsteori og teorien om komparative fordele udgør det teoretiske fundament for den politiske konsensus om, at frihandel er til gavn for alle parter. Som det næste afsnit beskriver, har teorierne siden 1980'erne farvet politikeres ideologi verden over og således spillet en væsentlig rolle i fremkomsten af nutidens globale handelssystem.

FRIHANDEL - HISTORISK SET

Frihandel er selvfølgelig meget mere end blot en teori. Der har tidligere i historien været perioder med høje niveauer af international handel, navnlig i det 19. århundrede.¹¹ Men det frihandelsregime, vi i dag lever under, udspringer af efterkrigstiden.¹² Følgende afsnit vil kort skitsere, hvordan frihandlen har udviklet sig i praksis, og hvordan den i stigende grad er blevet institutionaliseret siden efterkrigstiden og frem til i dag.

FRA GATT TIL NEOLIBERALISMENS OPBLØMSTRING 1980'ERNE

I 1930erne var toldsatser relativt høje globalt, men det begyndte at ændre sig efter 2. verdenskrig. I 1947

underskrev 23 af verdens ledende kapitalistiske lande General Agreement on Trade and Tariffs (GATT). GATT liberaliserede toldsatsen og kvoter i nogen grad, og i de efterfølgende årtier fortsatte denne udvikling. Udviklingen accelererede dog først for alvor i 1980'erne, der blev et afgørende årti for den økonomiske globalisering, som frihandel er en hjørnesteen i. Lovpakken *Single European Act*, som er grundlaget for EU's Indre Marked, blev vedtaget i 1987, og generelt spredte markedsfremmende politikker sig i det Globale Nord under Reagans og Thatchers faner. Samme neoliberalisme, som regeringer i de rige lande tilsluttede sig, blev under 1980'ernes gældskrise tvunget ned over det Globale Syd gennem IMF og Verdensbankens strukturtilpasningsprogrammer, der tilbød kriselån mod krav om markedsliberaliseringer i form af bl.a. nedbringelse af toldsatsen.¹³

DALE MCKINLEY OM STRUKTUR- TILPASNINGSPROGRAMMERNE

»The Structural Adjustment Programmes promoted the neoliberal idea that there is no ideological alternative to this developmental model. Therefore it not only attempted to capture the economic sphere, it also captured the ideological sphere. People should stop believing and struggle to do anything different. I think this has had a huge significance on the ideological development and therefore movements in the Global South.«

1990'ERNE: REALISERINGEN AF GLOBAL FRIHANDEL

80'ernes neoliberale udvikling kulminerede i etableringen af Verdenshandelsorganisationen (WTO) i 1995, som 123 lande underskrev ved stiftelsen. Oprettelsen af WTO indvarslede en ny epoke for international handel, som i højere grad end tidligere nu indbefattede det Globale Syd. I stedet for mest at dreje sig om toldsatser og kvoter, dækkede WTO-traktaterne en lang række områder såsom landbrug, patenter og produktstandarder (se boks 3). Denne udvidelse af handelspolitikken skete ikke uden modstand fra sociale bevægelser rundt omkring i hele verden, men 1990'erne var ikke desto mindre en tid med stor opbakning til frihandelsprojektet fra mange landes regeringer.

2000'ERNE: WTO-KRISE OG TILTAGENDE BILATERALISME

Frihandelsprojektet stødte på grund i WTO's Doha-forhandlingsrunde (2001-08), særligt ved topmøderne i Cancún (2003) og Genève (2008). Det skyldtes primært, at lande i det Globale Syd var utilfredse med, at lande i Nord, herunder EU og USA afviste at nedbringe deres egen interne landbrugsstøtte og samtidig krævede, at lande i Syd skulle åbne deres markeder

gennem lavere toldsatser. Uenighederne bremsede det momentum, som den multilaterale udbredelse af frihandel havde nydt i WTO.

I 2009 gjorde Lissabontraktaten det muligt for EU at forhandle investeringspolitik på vegne af medlemslandene, mens det i forvejen lå inden for EU's mandat at forhandle handelspolitik. Det blev startskuddet for EU til at forhandle omfattende handels- og investeringsaftaler bilateralt. Bilaterale aftaler blev altså EU's nye strategi for at fremme frihandel, mens WTO's multilaterale forhandlinger stod stille. Siden da har EU været en af de mest aktive aktører i udbredelsen af frihandelsaftaler og har indgået 38 aftaler med 65 lande. Disse aftaler er blevet gennemført uden for offentlighedens søgelys, men TTIP-aftalen mellem EU og USA affødte i 2010'erne enorm folkelig modstand og blev siden lagt på is. Dette nederlag har fået EU til at ændre sin kommunikation om handelspolitik, men indholdet af aftalerne er grundlæggende uændret.

FRIHANDEL I DAG

I dag, i 2022, er der stadig stilstand i WTO. Foruden konflikterne mellem lande fra det Globale Nord og Syd, skyldes stilstanden, at WTO's tvistbilægelsesmekani-

nisme - dvs. instansen der afgør handelskonflikter mellem lande i WTO - har været ude af kraft, siden Trump blokerede for udnævnelsen af nye »dommere« - en blokade Biden indtil videre ikke har haft travlt med at ændre på.¹⁴ EU presser dog fortsat aggressivt på for flere og mere omfattende handelsaftaler med lande i både det Globale Syd og Nord. Samtidig er store regionale frihandelsaftaler (AfCFTA i Afrika, RCEP og CPTPP i Asien) og multilaterale investeringstraktater (Energy Charter Treaty og Multilateral Investment Court) enten blevet vedtaget eller i gang med at blive forhandlet.

Det globale frihandelstog kører således fortsat på skinner, til trods for Donald Trumps handelskrige, den øgede skepsis over for handel med Kina samt større fokus på selvforsyning som følge af coronapandemien og krigen mellem Rusland og Ukraine. I rapportens anden del dykker vi ned i, hvorfor frihandel er problematisk og udpeger, hvilke konsekvenser frihandelsregimet har for både lande og mennesker i det Globale Syd.

DEMONSTRATIONER MOD EPA'ERNE I NAIROBI, KENYA.
OPHAV: GRAIN

BOKS 3

VERDENSHANDELS- ORGANISATIONEN WTO

WTO blev oprettet i 1995 af 123 lande og har i dag 164 medlemslande og 25 observatørlande. WTO byggede oven på GATT, men udvidede frihandelspolitikken på to måder. Med WTO blev sanktionsmulighederne over for lande, som bryder handelsreglerne, skærpet via en stat-til-stat tvistbilæggelsesmekanisme, hvor uenigheder mellem lande kan afgøres af et dommerpanel.¹⁴⁶ Det er denne mekanisme, som har været ude af kraft siden 2019. Samtidig satte WTO's traktater ikke kun regler for told og kvoter, men for mange områder; bl.a. tjenesteydelser (GATS), patenter (TRIPS), investeringer (TRIMS), landbrug (AoA) og produktstandarder (TBTA). I WTO gælder »et land, en stemme«, men mange beslutninger tages ved konsensus. Trods konsensusbeslutningerne er WTO præget af stor ulighed i indflydelse pga. varierende politisk-økonomisk magt staterne imellem.

WORLD TRADE
ORGANIZATION

BOKS 4

HVORDAN INDGÅR DANMARK I HANDELSAFTALER?

Danmark må ikke forhandle sine egne handelsaftaler - det er EU's kompetence. I Folketingets Europaudvalg gives forhandlingsmandatet, hvorefter EU-Kommissionen forhandler aftalerne på Danmarks og de andre EU-landes vegne. En handelsaftale, som ikke indeholder investeringspolitik, skal kun vedtages i EU's Ministerråd og EU-Parlamentet. En aftale med investeringspolitik skal også vedtages i Folketinget og alle EU's andre nationale parlamenter; stemmes aftalen ned i ét land, falder den. Denne risiko er EU begyndt at imødegå ved at opdele aftalerne i to separate handels- og investeringsaftaler, så det kun er investeringsaftalen, der skal igennem de nationale parlamenter, hvor risikoen for modstand er størst.

BOKS 5

HVILKE AFTALER HAR DANMARK & EU MED DET GLOBALE SYD?

Handlen mellem EU og det Globale Syd foregår inden for rammerne af en række forskellige aftaler og institutioner. Flertallet af landene i det Globale Syd er medlemmer af WTO. Verdens såkaldte »least developed countries« har 'everything but arms'-adgang til EU's indre marked, hvilket vil sige, at landene toldfrit kan eksportere alt udover våben til EU. Desuden har EU's medlemslande en række bilaterale investeringstraktater (inkl. ISDS - se boks 1 under »Investeringsaftale«) med lande i det Globale Syd.

Derudover har EU siden 2002 forsøgt at indgå 7 regionale aftaler med grupper af tidligere koloniserede lande (5 afrikanske samt Caribien og Stillehavsregionen) – de såkaldte EPA'er. Af de syv EPA'er blev kun én færdig til deadline i 2007 (med Caribien), og i 2021 har EU stadig ikke i fuld grad opnået sin ønskede handelsrelation til det afrikanske kontinent, da nogle lande stadig ikke er lige så liberaliserede, som EU ønsker. Derfor er EU fortsat i gang med at forhandle og kræver, foruden markedsadgang og markante nedsættelser af toldsatser, at aftalerne inkluderer ISDS.

ADMIRE MUTIZWA OM EPA- AFTALERNE

»When the EPA negotiations started in 2002, Africa was divided into five different negotiation groups. Some political commentators called it 'the second division of Africa'. To make the African states sign the EPAs, EU threaten them, by saying that their most important exports won't have access to the European market.

Unfortunately, I do not think that the current EPA negotiations will break with the pattern of African countries exporting raw materials and European countries exporting processed goods. Economic transformation comes from substantial investments in sectors of importance to the economy. But the EPAs only support sectors that are of interest to the EU markets, so our manufacturing sectors will remain in crisis. The EPAs should instead focus on supporting the development goals of African countries and boost their industrial capacity. Instead of liberalizing trade with export-oriented goods and primary production goods, the EU should invest in agricultural production, education and production of goods with higher added value.«

SEKS MYTER OM FRIHANDEL

Denne del af rapporten præsenterer seks hovedargumenter, som fortalene for frihandel ofte fremfører. Vi betegner disse hovedargumenter som myter og opstiller en række modargumenter, der både hver især og i sammenhæng afkræfter fortællingen om, at frihandel skaber retfærdig vækst og velstand for alle.

MYTE 1

FRIHANDEL HAR GJORT FATTIGE LANDE RIGE

Hvad siger fortalene? Verdens rigeste lande er blevet rige gennem frihandel. Lande i det Globale Syd vil opleve samme økonomiske vækst som i Nord, såfremt de åbner op for frihandel med omverdenen.

Hvorfor er det forkert? Argumentet er historisk forkert. Rige lande i Nord har gennem århundreder beskyttet egne industrier ved hjælp af protektionistisk handelspolitik, mens handelsliberaliseringer i det Globale Syd i 1980'erne og 90'erne var direkte hæmmende for den økonomiske udvikling.

»GØR SOM JEG SIGER – IKKE SOM JEG GJORDE«

Fortællingen om at lande i Nord er blevet rige gennem frihandel er historisk forkert. Ved at gennemgå toldsætter, subsidier, eksportstøtte og andre former for statslige interventioner siden 1800-tallet påviser den verdensberømte sydkoreanske økonom Ha-Joon Chang, hvordan industrialiseringen i stort set alle lande, der i dag betegnes som 'højindkomstlande', blev understøttet af massiv handelsprotektionisme.¹⁵ Indtil 2. verdenskrig havde højindkomstlandene generelt høje toldsætter og statsstøtte (se figur 1 for gennemsnitlige toldsætter i USA, UK og Frankrig fra 1830 til 2010). Handelsliberaliseringerne skete først efter, at højindkomstlandene havde gennemgået en markant økonomisk udvikling og indtaget dominerende roller i verdensøkonomien. Herved fik de et fordelagtigt udgangspunkt for at indgå i den internationale konkurrence, der fulgte med handelsliberaliseringerne. Pro-

tektionismen i højindkomstlandene før 2. verdenskrig blev desuden understøttet af, at de vestlige kolonimagter pålagde deres kolonier i Syd at nedbringe toldsætter og statsstøtte, hvilket skabte massiv ulighed i handelsrelationer og i konkurrenceevnen mellem Nord og Syd (se boks 6).

FIGUR 1. TOLDSATSER I USA, UK OG FRANKRIG FRA 1830 TIL 2010

KILDE: KEVIN ZHANG (2020). INDUSTRIAL POLICY AND TECHNOLOGY INNOVATION UNDER THE US TRADE WAR AGAINST CHINA

I efterkrigstiden indførte en række lande i det Globale Syd, herunder de lande, der for nyligt havde frigjort sig tidligere kolonimagter, en mere protektionistisk handelspolitik med henblik på at beskytte økonomierne mod de økonomisk og teknologisk overlegne lande i Nord.¹⁶ Denne udvikling blev i 1980'erne udsat for massiv kritik fra lande i Nord, der pressede lavindkomstlande til frihandel gennem handelsaftaler og indflydelse på internationale institutioner som Verdensbanken og IMF.¹⁷ Også i dag presser lande i Nord på for, at lande i Syd åbner deres markeder yderligere, og frihandel regnes fortsat for et essentielt element

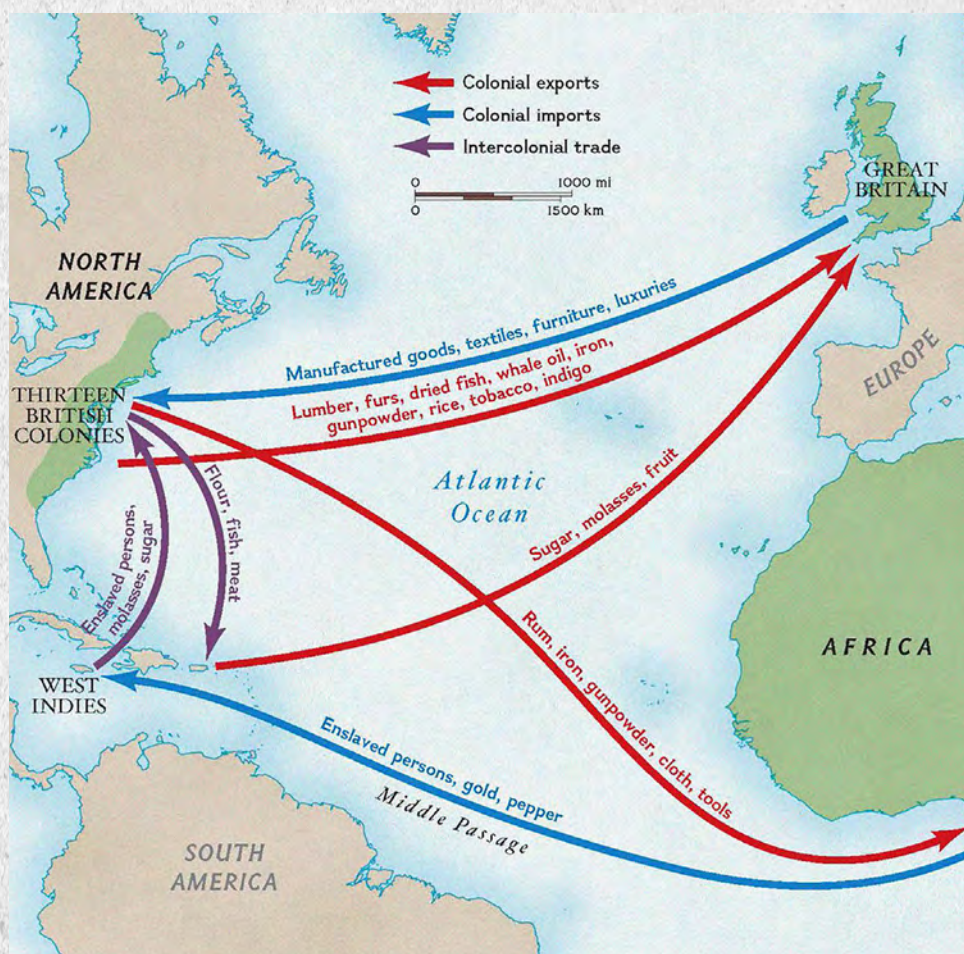
DE KOLONIALE RØDDER TIL DET GLOBALE HANDELSSYSTEM

Uligheden i verdens handelssystem har rødder i århundreders koloniale herredømme.

Slavehandel og plyndring af råstoffer gav de europæiske kolonimagter en kolossal kapitalindsprøjtning i 17-1800-tallet, hvilket var en stærkt medvirkende faktor til den europæiske industrialisering, der har dannet grundlaget for det Globale Nords industrielle dominans i det globale handelssystem.¹⁴⁷ De europæiske kolonimagter tvang de koloniserede lande til at omlægge produktionen fra udpræget grad af subsistenslandbrug til produktion af eksportorienterede råstoffer og fødevarer, som kunne forarbejdes eller forbruges i Europa. Millioner af bønder, der ikke tidligere producerede til et marked, blev nu tvunget til at sælge deres arbejdskraft, hvilket skabte overflod af arbejdskraft og pressede lønningerne. Kolonimagterne købte råstoffer som sukker, bomuld, kaffe, metaller og ædelstene til kunstigt lave priser, forarbejdede dem og solgte dem tilbage til kolonierne til overpris. Samtidig pålagde kolonimagterne høje toldsatser på import af forarbejdede varer fra kolonierne og fastholdt

herved kolonierne i produktion af uforarbejdede råvarer.

At det Globale Syd i dag eksporterer råvarer og uforarbejdede produkter, har lave lønninger og et overskud af arbejdskraft kan virke naturgivent i lyset af teorien om komparative fordele. Men ridser man blot en smule i historiefortællingen, viser det sig hurtigt, at de komparative fordele snarere er koloniale fordele, der grunder i koloniale handelsmønstre baseret på vold og tvang.

i den økonomiske udvikling i lande i Syd. Dette svarer med Changs ord til, at højindkomstlande dikterer til lavindkomstlande: »gør som jeg siger – ikke som jeg gjorde«, eftersom højindkomstlandene selv fulgte en helt anderledes udviklingsstrategi.

'STIGEN SPARKES VÆK': ØKONOMISK UDVIKLING I SYD SIDEN 60'ERNE

Da lavindkomstlandene i 1980'erne og frem liberaliserede deres økonomier og åbnede for frihandel med omverdenen, skete det modsatte af, hvad fortalene for den økonomiske liberalisering forventede: Den økonomiske vækst faldt. I 1960'erne og 70'erne oplevede verdens lavindkomstlande en gennemsnitlig økonomisk vækst på 3% årligt, med dertilhørende markante stigninger i levestandard og forventet levealder.¹⁸ I 80'erne og 90'erne, hvor lavindkomstlandene gennemførte vidtrækkende markedsliberaliseringer, faldt væksten til 1,7%.¹⁹ Hvis man ser bort fra Kina og Indien, der som nogle af de få lavindkomstlande opretholdt en protektionistisk handelspolitik og store statsstøtteprogrammer, var væksten i verdens lavindkomstlande blot omkring 1% i 1980-1995.²⁰ I tillæg hertil faldt lavindkomstlandenes andel af verdens samlede eksport, mens 'bytteforholdet', der beskriver forholdet mellem et lands eksport- og importpriser, blev forværret med 1,7% mellem 1980-2003.²¹ Udviklingen gik stik imod økonomiske fremskrivninger i Verdensbanken og IMF, der havde forudset høj vækst som følge af de handelsliberaliseringer, begge institutioner tilskyndede.²² Værst gik det ud over subsaharisk Afrika, hvor BNP pr. indbygger faldt med 0,7% i perioden 1980-2000, mens også Latinamerika blev hårdt ramt og oplevede faldende vækstrater i 80'erne.²³

Økonomen Robert Pollin fra University of Massachusetts har beregnet, at verdens udviklingslande samlet set tabte 480 milliarder dollars årligt i BNP som følge af strukturaltilpasningsprogrammerne.²⁴ Samtidig opbyggede mange stater enorm gæld til internationale kreditorer, som tvang dem til at spare på offentlige udgifter med katastrofale følger for befolkningerne.

Med Changs ord fungerede markedsliberaliseringerne i det Globale Syd som »at sparke stigen væk under lavindkomstlande«, idet økonomierne på et for tidligt udviklingsstadium blev udsat for international konkurrence. Overordnet set viser den historiske udvikling altså, at lavindkomstlande i Syd bør have mulighed for

at beskytte deres økonomier (såkaldt handelsprotektionisme), hvis de skal være i stand til at indgå i den globale økonomi uden at blive udkonkurreret af langt stærkere økonomier i Nord.

DALE MCKINLEY OM HANDESLIBERALISERINGER I SYDAFRIKA

»When the free trade agreements were opened with the United States and China, and the tariffs dropped, it devastated the textile industry in South Africa. It couldn't compete with foreign industries. Import was flooding into the country and therefore there was a massive loss of jobs. This way, these deals often destroy or severely weaken domestic industries. That has huge knock-on effects for workers and the ability of the country to generate employment.«

MYTE 2

FRIHANDEL HAR FØRT TIL MASSIVE REDUKTIONER AF GLOBAL FATTIGDOM OG ULIGHED

Hvad siger fortalerne? Frihandel er gået hånd i hånd med store globale fremskridt. De seneste årtier er både den globale fattigdom og ulighed mellem verdens lande faldet drastisk. Det er beviser på, at frihandel er den bedste politik for verdens fattigste lande.

Hvorfor er det forkert? Fortællingen om drastisk faldende fattigdom bygger på en meningsløs og uetisk fattigdomsgrænse, og opgørelsesmetoderne og dataudvælgelsen er desuden problematisk. Det samme gælder global ulighed, hvor både de metoder, der bruges, og de implicite etiske antagelser bag, er stærkt kritisable. Sandheden er, at trods verdens stigende velstand lever flere milliarder mennesker fortsat i fattigdom, og verdens fattige er ikke ved at »indhente« de rige økonomisk.

FATTIGDOMSMYTEN

Det gentages igen og igen, at den ekstreme fattigdom i verden er faldet de sidste fire årtier - altså i løbet

af den neoliberale globaliserings velmagtsdage. Påstanden fremføres ikke kun på højrefløjen af stemmer som CEPOS²⁵ og Steven Pinker²⁶, men også af såkaldt »progressive« som Verdens Bedste Nyheder²⁷ og Hans Rosling.²⁸ Det gør den imidlertid ikke mindre problematisk.

Den internationale fattigdomsgrænse (IPL) er af Verdensbanken fastsat til 1,90 amerikanske dollars købekraftsparitet (kaldet PPP, se slutnote)²⁹ om dagen. Grænsen for ekstrem fattigdom skal (naturligvis) være skæringspunktet mellem mennesker i ekstrem fattigdom og mennesker, som ikke er i ekstrem fattigdom for at være meningsfuld. Den grænse ligger imidlertid ikke på 1,90 USD PPP om dagen. Intuitivt giver det mening: et liv med 2, 3 eller 4 dollars om dagen lyder umiddelbart som et liv i ekstrem fattigdom - og denne intuition understøttes af forskningen. En række ansete samfundsforskere peger på, at den reelle fattigdomsgrænse burde ligge et sted mellem 7 og 15 USD daglig PPP, da nøgleindikatorer som fejllærning, mødre- og børnedødelighed, adgang til sundhed og uddannelse og sult ikke kan opfyldes i tilstrækkelig grad ved 1,90-grænsen.³⁰ Derfor kan man hverken i en meningsfuld eller etisk forstand tale om, at 1,90 udgør grænsen mellem mennesker i og ikke i ekstrem fattigdom. FN kalder derfor IPL for »skandaløst

OPHAV: BANKSY/FLICR

OPHAV: JOHNNY MILLER

uambitiøs«. ³¹ IPL er blevet massivt kritiseret for datagrundlaget og opgørelsesmetoderne bag ³², og sammenligner man IPL med nationale fattigdomsgrænser, ser man igen og igen, at IPL undervurderer omfanget af fattigdom. Fx fandt den nationale fattigdomsopgørelse i Mexico i 2010 46% fattige i befolkningen - men ifølge IPL var der i samme år kun 5% af den mexicanske befolkning, der levede i fattigdom! ³³ Bruger man fx Edwards Ethical Poverty Line på 7,4 USD/dagen, får man et andet billede. Denne fattigdomsgrænse er sat ud fra, at den forventede levetid stiger meget kraftigt i takt med stigende indkomst indtil dette punkt. Derefter er sammenhængen mellem indkomst og levetid meget svagere, hvorfor 7,4\$ er et afgørende niveau at nå for at undgå markante fattigdomsforskyldte fald i levetid. Beregnet ud fra Edwards Ethical Poverty Line befandt 60% af verdens befolkning sig i ekstrem fattigdom i 2012 (hvor de mest dækkende data er fra). ³⁴ At benytte en IPL på 1,90 USD svarer til at sige, at der først er tale om klimakrise ved 6 eller 7 graders temperaturstigning.

Det er et stort problem, at antallet af fattige er meget større end Verdensbanken med deres fattigdomsgrænse (IPL), fremstiller det som. Det er dog ikke ensbetydende med, at der slet ikke er sket nogen reduktion i fattigdom. I 1981 levede 71% af verdens befolkning

i fattigdom ud fra grænsen på 7,40 USD. ³⁵ I 2012 var tallet som nævnt faldet til 60%. ³⁶ Det er et glædeligt fald, men 60% er stadig milevidt fra 10%, som ifølge Verdensbanken er omfanget af ekstremt fattige i verden. Samtidigt er det simpelthen forkert at anskue denne reduktion som et udtryk for, at den neoliberale globalisering fører til mindre fattigdom. Den primære årsag til den globale fattigdomsreduktion er den fattigdomsreduktion, der er sket i Kina, som er et autokratisk regime, der langt fra har omfavnet doktrinerne om liberalisering og deregulering. Tager man Kina ud af ligningen, så steg andelen af fattige faktisk fra 1980 til 2000 - altså i de år hvor landene i det Globale Syd mest aggressivt blev påtvunget neoliberalisme og frihandel. ³⁷

Spørgsmålet om global fattigdom handler dog ikke kun om kvantitet og opgørelsesmetoder, men også om retfærdighed. Som moralfilosoffen Thomas Pogge har påpeget, har forholdet mellem graden af global fattigdom og vores kapacitet til at udrydde fattigdommen aldrig været skævere. ³⁸ Det har nemlig aldrig før krævet en så lille andel af verdens samlede velstand at udrydde ekstrem fattigdom. Så selv hvis der sker en mindre reduktion i global fattigdom, bør det ses i lyset af, hvor mange gange kapaciteten til at udrydde fattigdom er vokset. Med dette etiske perspektiv på fattigdom fremstår reduktionstempoet enormt kritisabelt. Med den nuværende reduktionsrate vil det tage ca. 200 år at udrydde fattigdom defineret ved en 7,40 USD PPP-grænse. ³⁹

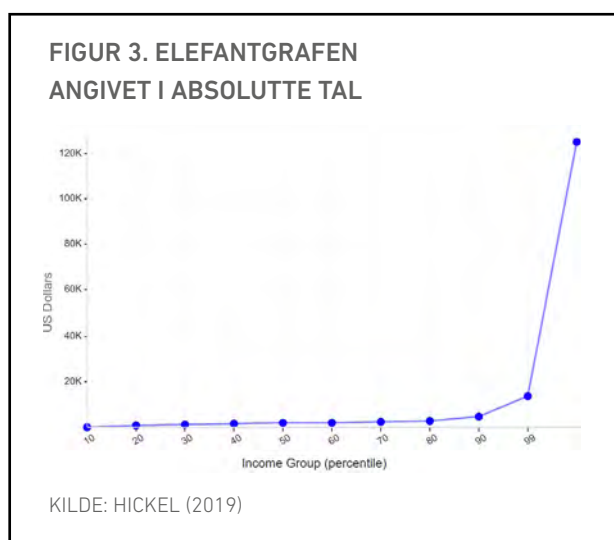
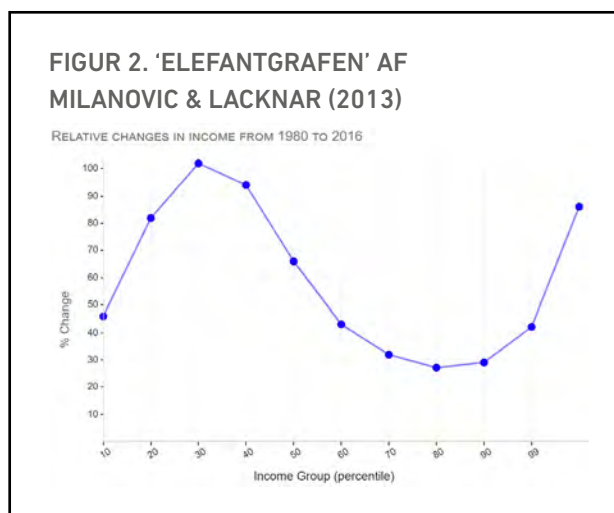
ULIGHEDSMYTEN

Vi hører tit om store uligheder internt i verdens forskellige lande, ofte med henvisning til Thomas Piketty eller i forbindelse med Oxfams årlige ulighedsrapport. Det er enormt vigtigt at råbe højt om. Desværre bliver der ikke på samme vis råbt højt om uligheden mellem verdens lande.

Når det kommer til uligheden mellem verdens lande, hører man ofte, at denne type ulighed er faldet de sidste årtier. Talspersoner for dette synspunkt er fx den indflydelsesrige forfatter og statistiker Hans Rosling. Rosling skrev i sin bestseller *Factfulness*, at »there is no gap between the West and the Rest, between developed and developing, between rich and poor.« ⁴⁰ Disse »gode nyheder« spredes bl.a. både af Bill Gates ⁴¹ og CEPOS, ⁴² og man kan let få det indtryk, at den konventionelle udviklingsteori forudsigelse er gået i opfyl-

delse: verdens lande nærmer sig i økonomisk forstand hinanden mere og mere.⁴³

Desværre vildleder Rosling mere, end han vejleder. Uligheden mellem verdens regioner, som er en meningsfuld indikator, når man skal sammenligne på tværs af lande og ikke inden for dem, er steget voldsomt de sidste 50 år. Bruger man USA som indikator for de såkaldte udviklede lande (hvilket giver udmærket mening fra et dansk synspunkt, da det danske og amerikanske BNP pr. indbygger har ligget relativt tæt i hele perioden⁴⁴) og sammenligner med regionerne for de såkaldte udviklingslande, ses den stigende ulighed tydeligt: ulighedsgabet er fra 1960 til 2014 vokset voldsomt mellem USA og regionerne Nordafrika/Mellemøsten (154%), Latinamerika (206%), Sydøstasien (196%) og Sub-Sahara Afrika (207%).

For bedre at forstå fortællingerne om ulighed, kan man med fordel dykke ned i en anden fremstilling af global ulighed. Det er den anerkendte økonom Branko Milanovic's 'elefantgraf'.⁴⁵ Med den har Milanovic, trods Roslings enorme popularitet, haft endnu større betydning end Rosling for at udbrede den vildledende fortælling om, at verdens fattige er ved at indhente verdens rige og dermed mindske den globale ulighed.

Elefantgrafen (figur 2) viser, at den største økonomiske fremgang i verden de sidste årtier er tilfaldet den rigeste ene procent og de fattigste 50% af verdens befolkning. Helt præcist viser den, hvilke indkomstgrupper der har oplevet størst relativ indkomstfremgang. Det betyder: Hvis A's indkomst i 1980 var 100 kr. og B's 500.000 kr., og A's indkomst i 2016 så (inflationsjusteret) var steget til 200 kr. og B's til 800.000 kr., så var A's indkomst steget relativt mere end B's (henh. 100% og 60%).⁴⁶ Uligheden i absolutte tal mellem A og B ville imidlertid være steget fra 499.900 kr. til 799.800 kr. Det svarer desværre til virkeligheden, hvor den økonomiske afstand mellem den gennemsnitlige person i det Globale Syd og Nord fra 1960 til i dag er firedoblet (fra 9.000 amerikanske dollars til 35.000, selvfølgelig inflationsjusteret).⁴⁷ Omregner man elefantgrafen til absolutte tal, ændrer billedet sig voldsomt (figur 3). Det ses nu, at den fattigste halvdel opnåede meget små fremskridt, mens en lille gruppe - klodens aller-rigeste mennesker - har oplevet en enorm indkomststigning.

Der fremføres især to argumenter for at bruge relative frem for absolutte mål. Det første er, at relative indkomstændringer er vigtigere end absolutte, fordi de (fattige) mennesker, hvis indkomst er steget *relativt* mere men *absolut* mindre end de rige personers, over tid vil indhente de rige. Det er matematisk korrekt. Men i den virkelige verden ligger det punkt som minimum mange århundreder ude i fremtiden. Med den nuværende vækstrate vil det tage 200 år, før alle mennesker blot har en indkomst på minimum 7,40 \$ om dagen.⁴⁸ Og derfra er der stadig absurd langt - og mange århundreders ventetid - op til den globale økonomiske elite. Samtidig er der en naiv politisk idé på spil; nemlig den at den nuværende økonomiske elite over tid blot ville se sin privilegerede økonomiske magtposition udvandet og acceptere dette. Den idé er blind for de magtforhold, som er indlejret i den nu-

værende økonomiske fordeling af goderne. Den slags magt opgives ikke uden videre. Ideen om, at vi kan udrydde global fattigdom uden at ændre grundlæggende på fordelingen af indkomst, men blot vente på at de fattigste mennesker indkomst vokser, er desuden dybt problematisk i et klima- og miljøperspektiv. For ikke blot skal de fattigste mennesker vente 200 år; denne vækst vil også kræve en 175-fordobling af den globale økonomi.⁴⁹ En sådan mangedobling af økonomiens størrelse er umulig inden for de planetære grænser.

Det andet argument for at fokusere på relative mål frem for absolutte handler om *faldende marginalnytte*. Pointen er, at én dollar mere til en fattig person gør mere gavn end én dollar mere til en rig person, hvorfor man bør tillægge fattige menneskers indkomststigning mere vægt end riges i stedet for at se på absolutte tal. Ideen om faldende marginalnytte er helt korrekt - men den bør føre til en helt anden konklusion. Netop fordi én dollar mere gør mest gavn hos dem, der har mindst, repræsenterer hver dollar, som tilfalder den rige i stedet for den fattige, en stor uretfærdighed - pengene »spildes« hos dem, der har mindre brug for dem. Denne uretfærdighed tilsløres i det relative mål, men synliggøres i det absolutte mål.

Fortællingen om, at der er faldende ulighed mellem det Globale Syd og Nord og stigende ulighed inden for landegrænser, tjener til at overbevise folk om, at der givetvis er plads til forbedring i de nationale politikker i forskellige lande, men at den økonomiske globaliserings grundelementer – frihandel, frie kapitalbevægelser, fremme af multinationale virksomheders investeringsvilkår – skaber fremgang og fairness for de mennesker, som har mest brug for det. Sandheden er i stedet, at begge typer ulighed er stigende - og at de ikke kan forstås adskilt fra hinanden. Vi lever i en verden, hvor milliarder, ikke millioner, mennesker lever under uværdige forhold. Det er en verden, hvor den rigeste 1% tilraner sig omkring 20% af den globale indkomst og endnu mere af den samlede velstand.⁵⁰ Vi har både råd til og mulighed for at afhjælpe fattigdommen og uligheden, men det kræver et opgør med de økonomiske strukturer og politikker, der opretholder historiske uligheder mellem Nord og Syd.

MYTE 3

KOMPARATIVE FORDELE ER ALTID EN FORDEL

Hvad siger fortalerne? Alle verdens lande opnår mest effektivt økonomisk udvikling ved at specialisere deres produktionskapacitet inden for områder, hvor det enkelte land »naturligt« har komparative fordele og dermed kan producere med lavest mulige omkostninger.

Hvorfor er det problematisk? For det første kommer komparative fordele i verdens fattigste lande til udtryk i form af lave lønninger, lempelig miljøregulering eller lave skattesatser. For det andet medfører specialisering i produktionen af enkelte fødevarer ofte importafhængighed af livsvigtige produkter, der gør verdens fattigste lande sårbare for prisstigninger i den globale økonomi. For det tredje medfører specialisering indenfor naturressourceudvinding modsat en eksportafhængighed, der fører til økonomisk ustabilitet og forstærker et postkolonialt handelsmønster.

LAVE LØNNINGER, LEMPELIGE MILJØKRAV OG LAV SELSKABSSKAT - EN FORDEL FOR HVEM?

Nutidens verdenshandel er i overvejende grad drevet af store multinationale virksomheder (MNV'er), der har kapaciteten til at koordinere og kontrollere globale produktionskæder. MNV'erne varetager typisk funktioner med høj værditilførsel til produktet (design, produktudvikling, marketing, etc.), mens funktioner med lavere værditilførsel (råvare dyrkning, produktionsfunktioner, logistik) outsources til virksomheder og lande, der kan udføre funktionen med lavest mulige omkostninger.⁵¹ I arbejdsintensive industrier har lønomkostningerne en helt afgørende indflydelse på en virksomheds konkurrenceevne, og på den vis kan et lavt lønningsniveau og en stor ufaglært arbejdsstyrke betegnes som komparative fordele for et givent land.

Tøjindustrien er et skoleeksempel på en industri, hvor adgangen til billig arbejdskraft er en udslagsgivende faktor for, hvor multinationale brands vælger at få deres produkter produceret. Indien har eksempelvis haft en komparativ fordel i denne arbejdsintensive industri i de seneste årtier, da man har haft adgang til en billig, uorganiseret og hovedsagelig kvindelig arbejdsstyrke.⁵² Men i takt med at Indiens økonomi har ople-

vet en markant vækst det seneste årti, er det blevet sværere for de indiske tøjproducenter at fastholde det lave lønningsniveau og dermed forblive konkurrencedygtige i den globale såkaldte 'fast fashion' industri. Som konsekvens heraf er dele af tøjindustrien stille og roligt begyndt at skifte geografi til lande som Bangladesh, Myanmar og Etiopien, der har de »fordele«, at tøjarbejdere får lønninger helt ned til 170 kr. om måneden.⁵³

Hvorfor skal vi så ikke bare være glade for at Bangladesh, Myanmar og Etiopien kan udnytte sine »komparative lønfordele«, og at der dermed opstår arbejdspladser for tekstilarbejdere i disse lande? Det grundlæggende problem ligger i det ulige magtforhold mellem de multinationale virksomheder og udviklingslandene og deres nationale tøjindustrier. Efter ophævelsen af den internationale Multi-Fibre Agreement i 2005, der indtil da regulerede den globale tekstilhandel ved hjælp af kvoter, har multinationale tekstilvirksomheder frit kunnet shoppe rundt på verdensmarkedet i deres evige søgen efter lande med de laveste produktionsomkostninger. Det sætter de tøjproducerende lande i et nådesløs dilemma - for hæver man lønningerne og forbedrer forholdene for de lokale tekstilarbejdere, risikerer man, at internationale tøjbrands hiver deres forretninger ud af landet, og man mister dermed en masse investeringer og arbejdspladser. Denne dynamik har skabt en skarp global konkurrence, hvor udviklingslande og deres nationale tøjindustrier i kampen for at tiltrække udenlandske ordrer underbyder hinanden og herved

RANA PLAZA-ULYKKEN: D. 23 APRIL 2013 KOLLAPSEDE RANA-PLAZA TEKSTILFABRIKKEN I DAKA, BANGLADESH, OG DRÆBTE 1132 ARBEJDERE. OPHAV: RIJANS/FLICKR

SKIBSOPHUGNING, CHITTAGONG, BANGLADESH.
OPHAV: ADAM COHEN/FLICKR

skaber et såkaldt 'race to the bottom'⁵⁴. Konsekvensen heraf er, at majoriteten af tøjindustrien har store strukturelle udfordringer, bl.a. når det kommer til at sikre arbejderne lønninger man reelt kan leve af, ordentlige arbejdsforhold og retten til at organisere sig i fagforeninger. Det er derfor svært at være udpræget begejstret for at lande som Bangladesh, Myanmar og Etiopien kan udnytte deres komparative lønmæssige fordele, når udnyttelsen af disse samtidig er med til at understøtte et økonomisk system, der modarbejder, at verdens tekstilarbejdere kan tilkæmpe sig bedre arbejds- og levevilkår.

Selskabsskatter og lempelig miljøregulering falder ind under betegnelsen komparative fordele på samme måde som lave lønninger ovenfor. Som skatte-eksempel kan Irland nævnes. I Irland har man, i kraft af at tilbyde multinationale virksomheder fordelagtige skatteaftaler og en meget lav selskabsskat, haft succes med at tiltrække udenlandsk kapital fra tech-virksomheder som Apple og Facebook. Den lave selskabsskattesats underbygger dog andre europæiske lande, og gennem

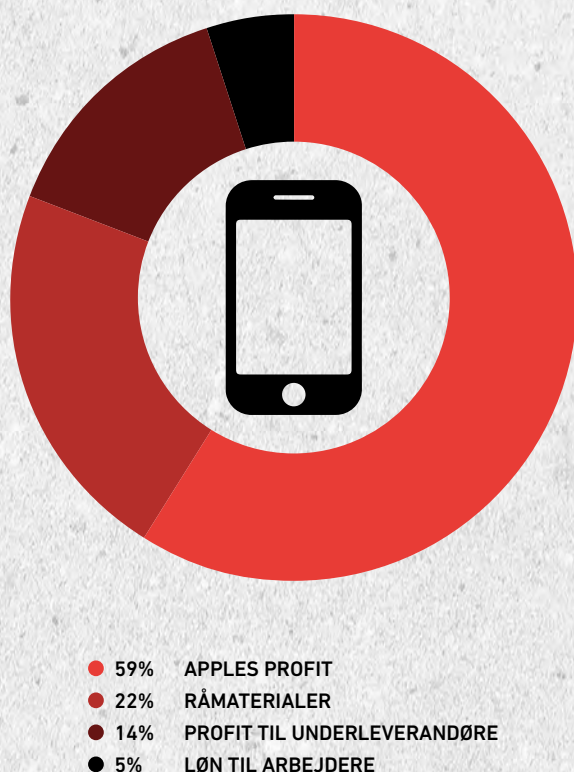
såkaldt 'profit shifting' er det muligt for Facebook og Apple at undgå at betale selskabsskat i andre europæiske lande med højere skattesatser og dermed snyde disse landes statskasser for enorme summer, der kunne være brugt til gavn for det brede samfund.⁵⁵ Sådanne tab af skatteindtægter er endnu mere problematisk i fattige lande, som i forvejen mangler indtægter til at finansiere sundhedsvæsen, uddannelse mv.

Skibsophug kan tjene som eksempel på, hvordan lempelig miljøregulering kan udgøre en komparativ fordel. På Chittagong-stranden i Bangladesh og Alang-stranden i Indien er man førende i verden, når det kommer til skibsophug, da de kan tilbyde rederier, fx Mærsk, de højeste priser for stålet og maskineriet i deres udtjente skibe. Grunden til at skibsværfterne i Indien og Bangladesh kan tilbyde Mærsk de højeste priser er blandt andet, at disse værfter bruger meget få økonomiske midler på udstyr, teknologi og infrastruktur relateret til overholdelse af miljøregulering og standarder. Den lempelige miljøregulering betyder videre, at skibsophugningen ved Alang og Chittagong sker på selve

HVEM FÅR INDTÆGTERNE FOR SALG AF EN IPHONE?

Figur 4 nedenfor viser fordelingen af indtægterne fra prisen på en iPhone, hvor arbejderne, der har stået for produktionen, kun modtager ca. 5 % af salgsprisen. Produktionen af iPhones er således et eksempel på, at langt størstedelen af værdien i de globale produktionskæder går til de store MNV'er i det Globale Nord.

FIGUR 4. FORDELING AF SALGS-
VÆRDIEN AF EN IPHONE

DATA BASERET PÅ PUN, NGAI ET AL (2016). APPLE, FOXCONN, AND CHINESE WORKERS' STRUGGLES FROM A GLOBAL LABOR PERSPECTIVE, INTER-ASIA CULTURAL STUDIES

stranden, hvorfor olie, giftig bundmaling og andre kemikalier kan løbe direkte i havet til stor skade for det omkringliggende marine miljø.⁵⁶

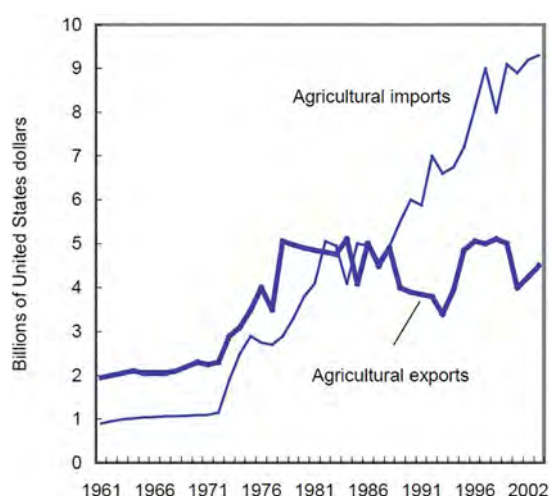
Så selvom lande i det Globale Syd kan tiltrække kapital ved at tilbyde multinationale virksomheder lave lønninger, lave skattesatser og lempelige miljøkrav, så må disse såkaldte komparative fordele mest af alt anses som værende en fordel for de multinationale selskaber. For de brede befolkninger i det Globale Syd er resultatet ofte, at hensynet til mennesker og natur tilsidesættes i kampen for at blive en del af det globale marked.

SPECIALISERING OG IMPORTAFHÆNGIGHED AF FØDEVARER

En anden ulempe ved specialisering af økonomien i det Globale Syd i henhold til komparative fordele er øget sårbarhed overfor prisstigninger på livsvigtige importvarer. Problemet trådte tydeligt frem i forbindelse med den globale fødevarekrise i 2007/2008, hvor antallet af sultende og alvorligt underernærede mennesker i verden steg med 40 millioner som følge af hastigt stigende fødevarepriser.⁵⁷ Ifølge UNCTAD var frihandel og specialisering af produktionen i det Globale Syd en væsentlig årsag til, at de stigende fødevarepriser fik så alvorlige konsekvenser.⁵⁸

Forklaringen skal findes i liberaliseringerne af fødevaremarkedet, der fandt sted tilbage i 80'erne og 90'erne, og som ifølge UNCTAD medvirkede til at gøre verdens fattigste lande importafhængige af livsvigtige fødevarer. Da lande i det Globale Syd åbnede op for deres fødevaremarkeder ved at nedbringe toldsatser og lempe markedsadgangen for virksomheder i Nord, øgede det konkurrencen markant. Import af billige (subsidierede) fødevarer fra Nord tvang småbønder til at gå fra at producere en række forskellige fødevarer, der indgik i lokale subsistensgrundlag og blev solgt på lokale markeder, til i stedet at fokusere produktionen på få landbrugsvarer, der kan eksporteres til det Globale Nord, såsom bomuld, kakao, kaffe eller bananer.⁵⁹ Specialiseringen i få eksportorienterede varer har ifølge UNCTAD gjort lande i det Globale Syd stærkt afhængige af import af fødevarer fra det Globale Nord. Dette afspejles af, at verdens fattigste lande er gået fra i 80'erne at være i overskud på handelsbalancen for fødevarer⁶⁰, til i dag at have stort underskud (se figur 5).⁶¹

FIGUR 5. HANDELSBALANCE FOR FØDEVARER, LAVINDKOMSTLANDE, 1961-2002

KILDE: UNCTAD

De ændrede handelsmønstre har gjort lande i det Globale Syd ekstremt sårbare over for prisstigninger på de livsvigtige fødevarer, de importerer. Dette kom til udtryk under fødevarerkrise, da priserne på basale fødevarer på kort tid blev mere end fordoblet.⁶² Fattige befolkningsgrupper havde ikke råd til at købe importerede fødevarer fra Nord, samtidig med at den indenlandske produktion ikke var i stand til at dække efterspørgslen på livsvigtige fødevarer. Samme problematik gør sig også gældende i 2022, hvor fødevarerpriserne er steget til det højeste niveau siden 1990 som følge af Ruslands invasion af Ukraine. Ifølge professor i fødevarerikkerhed ved University of Pretoria, Sheryl Hendriks, vil de højere priser skubbe millioner ud i fattigdom i de lavindkomstlande hvor fødevarerafhængigheden er højest. I et interview med Dagbladet Information forklarer hun, hvordan »de tidligere kriser ikke har lært os noget« eftersom mange lande fortsat importerer subsidierede fødevarer, der »ødelægger de lokale landmænds muligheder for at drive landbrug«.⁶³

Fødevarerkrise er således eksempler på, at det kan få fatale konsekvenser for lande i det Globale Syd at specialisere produktionen i henhold til sine komparative fordele, som udviklingsprogrammerne drevet frem af IMF og Verdensbanken foreskrev i 80'erne og 90'erne.

DAVID CALEB OM HVORDAN 'CASH CROPS' TRUER SMÅBØNDER

»Our agricultural policies only promote production for export, as this is the way that Kenya can service its debts to foreign countries - the government has to make dollars through supporting export related food production. So the smallholders are pressured to make crops for export instead of servicing our own markets. Kenya is ignoring the best interests of its smallholder producers«

SPECIALISERING OG EKSPORTAFHÆNGIGHED AF NATURRESSOURCER

En tredje konsekvens ved frihandel og specialisering er, at udviklingen har medvirket til at forstærke et postkolonialt handelsmønster, hvor det Globale Syd eksporterer naturressourcer så som metaller (fx guld, sølv, litium eller kobber) og fossile brændsler (fx kul, olie og gas) til det Globale Nord. Ifølge UNCTAD er omkring 75% af verdens udviklingslande »commodity dependent« hvilket betyder, at over 60% af eksporten er baseret på såkaldte 'commodities', altså uforarbejdede varer, hvoraf naturressourcer udgør størstedelen.⁶⁴ Mønsteret er i høj grad et resultat af frihandel, der presser det Globale Syd til at åbne for handel med naturressourcer samt fjerne statslig tiltag så som subsidier eller eksportstøtte, der kunne gøre det mere fordelagtigt at eksportere varer med højere værditilførsel.

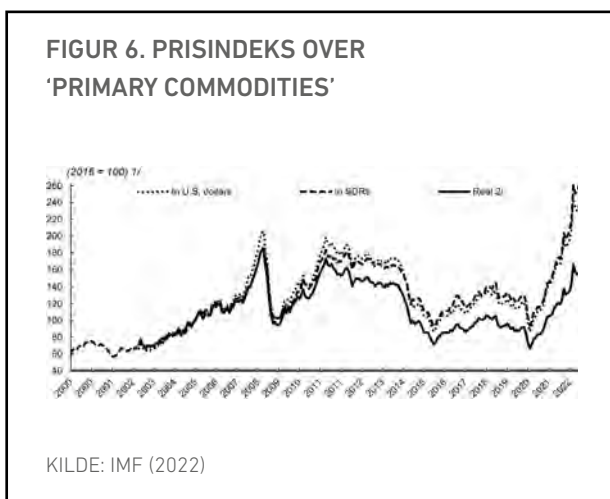
Eksportafhængighed af naturressourcer er dybt problematisk af flere årsager. For det første er priserne på naturressourcer stærkt volatile (se figur 6), hvilket medfører stor økonomisk usikkerhed og ustabilitet, eftersom store dele af de offentlige udgifter i disse lande afhænger af indtægterne fra eksporten af naturressourcer. Når priserne falder på verdensmarkedet, er det således ensbetydende med økonomisk krise for de lande i Syd, der er afhængige af indtægter fra salg af én specifik eller få forskellige naturressourcer. For det andet

tvinger kraftig eksport af naturressourcer valutakursen i vejret i det naturressource-eksporterende land. Dette gør det dyrere for andre lande at importere vare fra det pågældende land, og forringer dermed konkurrenceevnen og eksporten i landets andre økonomiske sektorer, herunder landbrugssektoren og forarbejdningssektoren. For det tredje er værditilførslen til det omkringliggende samfund fra eksporten af naturressourcer stærkt begrænset. Lande i det Globale Syd konkurrerer om at give de store multinationale udvindingsselskaber lukrative skatterabatter for at tiltrække investeringer (ofte betaler selskaberne helt ned til 1-1,5% i skat⁶⁵), og ser samtidig i gennem fingrer når det kommer til miljøforurening, slavelignende arbejdsvilkår, samt land-grabbing af bønders og oprindelige folks jord.⁶⁶ De negative konsekvenser ved udvindingen af naturressourcer rammer lokalbefolkningen, mens gevinsterne henholdsvis eksporteres eller tilfalder et fåtal af mennesker i det naturressource-eksporterende land. Samtidig er udvindingen af naturressourcer dårligt forbundet med den omkringliggende lokaløkonomi, eftersom mineselskaberne i meget lav grad benytter sig af lokale underleverandører, har et relativt lavt behov for arbejdskraft (målt i forhold til kapitalen der genereres), alt imens forarbejdningen og dermed størstedelen af værditilførslen sker i det Globale Nord.⁶⁷

DALE MCKINLEY OM ULEMPERNE VED KOMPARATIVE FORDELE

»Free trade theory is fundamentally based on »comparative advantages«, and what do most African countries have an advantage in? Natural resources! They don't have a sophisticated manufacturing sector to export machinery or finished products - contrary to the rich countries. Thus, free trade agreements create a relationship where countries in the South export raw materials and import the rest from the North.«

MYTE 4

FRIHANDEL ØGER VELSTANDEN I HELE SAMFUNDET

Hvad siger fortalene? Frihandel gør samfundets velstandskage større. Velstandsstigningen kommer alle til gavn, da eventuelle tabere kan kompenseres gennem omfordeling, mens mennesker, hvis arbejdspladser forsvinder pga. frihandlens øgede konkurrence, vil finde arbejde i andre brancher. Derfor vil frihandel også være til gavn for fattige lande i det Globale Syd.

Hvorfor er det forkert? Frihandel medfører altid vindere og tabere på tværs af befolkningsgrupper, virksomheder og lande. Om en eventuel velstandsstigning kommer lokalbefolkninger i det Globale Syd til gavn, afhænger af fordelingen af gevinster og tab. I praksis tilfalder størstedelen af den globale velstandsstigning verdens største virksomheder, mens taberne ved frihandel i det Globale Syd sjældent kompenseres og risikerer langvarig arbejdsløshed.

ALLE FÅR IKKE ET STYKKE, NÅR KAGEN VOKSER

Fortalene for frihandel måler effekten af frihandel ud fra aggregerede velstandseffekter.⁶⁸ Det vil med andre ord sige, at man måler, hvordan samfundets velstand som helhed (typisk et lands BNP) påvirkes af frihandel. Gennemgangen af Myte 1 viste, at det er tvivlsomt, at frihandel overhovedet har medvirket til en velstandsstigning på landeniveau i det Globale Syd. Samtidig er der dog også grund til at problematisere de tilfælde, hvor frihandel faktisk har medført en aggregeret velstandsstigning, hvilket skyldes særligt fire forhold: a) Det er i høj grad multinationale selskaber, der vinder på den samlede velstandsstigning; b) taberne ved frihandel kompenseres sjældent; c) frihandel fører ofte til længerevarende, ikke bare momentane, arbejdsløshed og fattigdom, og d) økonomisk sårbare befolkningsgrupper mærker negative konsekvenser særligt hårdt.

A) MULTINATIONALE SELSKABER ER DE STORE VINDERE AF FRIHANDEL

De suverænt største vindere ved frihandel har været verdens største multinationale virksomheder (MNV'er), hvoraf hovedparten hører hjemme i det Globale Nord.⁶⁹ Ifølge FN's handelsorgan UNCTAD er verdens 2000

største MNV'ers profit som andel af omsætningen steget med 58% i perioden 1995-2015.⁷⁰ Det vil sige, at virksomhedsejerne tager en større del af omsætningskagen. Dette afspejles også af, at almindelige arbejdstageres andel af verdens samlede indkomst i perioden 1995-2015 er faldet med 2-3%, mens de 2000 største MNV'ers andel er steget tilsvarende (se figur 7).⁷¹ UNCTAD ser i overvejende grad handelsliberaliseringer som årsag til udviklingen, da det har gjort det muligt for MNV'erne at flytte produktionen til lande med de laveste produktionsomkostninger.⁷² Samtidig har frihandel medvirket til at øge MNV'eres politiske magt til at sikre favorable vilkår. Den politiske indflydelse er særligt udtalt i det Globale Syd, hvor de multinationale selskabers omsætning ofte overstiger hele landes BNP (69 af verdens 100 største økonomier er virksomheder), og hvor MNV'erne derfor har stor indflydelse på beslutningstageres regulering af arbejdsvilkår, miljøstandarder m.m.⁷³

FIGUR 7. UDVIKLING I INDKOMSTFORDELING MED 1995 SOM BASISÅR

KILDE: UNCTAD (2018)

Når man hører påstanden om, frihandel øger velstanden, er det derfor nærliggende at spørge: Velstand for hvem? Antagelsen om, at en samlet større velstandskage er ensbetydende med bedre levevilkår for hele befolkningen, er en typisk neoliberal fejlslutning. Nogle befolkningsgrupper vil uundgåeligt opleve stigende arbejdsløshed og lavere indkomst, når indenlandske producenter udkonkurreres af udenlandsk import som følge af frihandel. Samtidig er der intet belæg for, at

eventuelle gevinster ved frihandel kommer den brede befolkning til gode. Derimod tilfalder størstedelen af den skabte velstand verdens største virksomheder frem for de arbejdstagere, der har genereret velstanden, hvorved frihandel medvirker til at øge den allerede galoperende globale ulighed.⁷⁴

B) TABERNE VED FRIHANDEL KOMPENSERES SJÆLDENT

En ofte anvendt indvending mod ovenstående argument om, at frihandel øger uligheden og primært er til gavn for verdens største virksomheder er, at man kan kompensere taberne gennem f.eks. omfordeling af skatteindtægter.⁷⁵ Denne forklaring er dog blind overfor det faktum, at de multinationale virksomheder, der opnår hovedparten af gevinsterne, i udbredt grad kanalisere overskuddet i skattely. Hvert år går udviklingslande i det Globale Syd glip af over 200 milliarder dollars i tabte skatteindtægter som følge af multinationale selskabers brug af skattely, hvilket overstiger den samlede ulandsbistand på 197 milliarder dollars.⁷⁶

Selv hvis skattegrundlaget var større, er der dog også andre væsentlige barrierer for omfordeling. For det første er mange lande i Syd underlagt økonomiske programmer og lånepakker fra internationale kreditorer og institutioner, der lægger stramme bånd på staternes mulighed for at øge de offentlige udgifter og desuden medfører, at stater i vidt omfang er nødsagede til at bruge skatteindtægter til afbetaling af gæld. F.eks. kræver IMF's strukturtilpasningsprogrammer ofte, at lande i det Globale Syd fører en stram sparepolitik for at få adgang til lån. For det andet kan interne magtforhold og nationale økonomiske eliters interesse i at modvirke omfordeling føre til politisk inaktivitet, mens korruption kan besværliggøre selve implementeringen af omfordelingen.

C) FRIHANDEL SKABER LÆNGEREVARENDE ARBEJDSLØSHED OG FATTIGDOM

Frihandel medfører uundgåeligt stigende arbejdsløshed og lavere indkomst i brancher, der udkonkurreres af udenlandsk import. Alligevel fremgår det i de økonomiske lærebøger, at produktionen omlægges omkostningsfrit, umiddelbart efter lande indgår i frihandel.⁷⁷ Med andre ord vil arbejdsløse ifølge lærebøgerne hurtigt finde arbejde i mere konkurrencedygtige brancher, eftersom det antages, at arbejdskraften frit kan flyttes mellem produktionsbrancher. Men sådan fungerer virkeligheden sjældent i det Globale Syd.⁷⁸ Uddannelsesmæssige, geografiske og sociale begrænsninger gør det umuligt for udkonkurrerede arbejdstagere i verdens fattigste lande hurtigt at finde nyt job. Mens kapital og virksomheder let kan flytte geografisk lokation, er arbejdskraft langt mere stedbunden. Flere studier viser, at frihandel ofte forårsager længerevarende arbejdsløshed på 10-20 år i de ramte befolkningsgrupper, med store materielle og menneskelige omkostninger til følge.⁷⁹

Konkret har småbønder i det Globale Syd i særdeles høj grad mærket konsekvenserne af øget arbejdsløshed forårsaget af frihandel.⁸⁰ 80'erne og 90'ernes handelsliberaliseringer medførte, at bønder, der gennem århundreder havde dyrket jorden og brødfødt lokalbefolkningen, pludselig skulle konkurrere med højtintensive (og kraftigt statsstøttede) landbrug i Nord. Ikke alene mistede millioner af småbønder deres arbejde som følge af handelsliberaliseringerne. Mange blev også tvunget til at migrere til byerne, hvor overflod af arbejdskraft skabte elendige arbejdsvilkår og udbredt fattigdom.

F.eks. førte frihandelsaftalen NAFTA (Mexico, USA og Canada) til, at 2 millioner mexicanske bønder blev arbejdsløse, da subsidieret majs fra USA oversvømmede hjemmemarkedet, og mange af bønderne blev tvunget til at søge arbejde i de berygtede 'maquiladoras' (sweatshops).⁸¹ Siden NAFTA's indførelse er mexicanske arbejderes gennemsnitlige realløn faldet, samtidig med, at aftalen er gået hårdest ud over dem der tjener mindst, idet minimumslønnen er faldet med 8,3%. Ti år efter NAFTA's indførelse var der 19 millioner flere fattige i Mexico.⁸²

D) KONSEKVENSER VED FRIHANDEL FOR ØKONOMISK SÅRBARE BEFOLKNINGSGRUPPER

De negative konsekvenser af frihandel rammer ofte økonomisk udsatte befolkningsgrupper hårdest. Når

frihandelsaftaler privatiserer offentlige services, eller når stater bliver tvunget til at spare på offentlige ydelser som følge af faldende indtægter fra lavere toldsatser, mærkes konsekvenserne i særlig høj grad for de befolkningsgrupper, der er afhængige af offentlige ydelser og services for at overleve.⁸³ Det gælder eksempelvis de milliarder af kvinder verden over, der varetager ulønnet reproduktivt arbejde i hjemmet såsom børnepasning eller madlavning, og som i særlig høj grad afhænger af offentlige støtteprogrammer. Konsekvensanalyser af frihandelsaftaler fokuserer typisk på, hvordan lønnede arbejdstagere og forbrugere påvirkes, og forbigår konsekvenser for de millioner af uformelle arbejdere – typisk kvinder – der udfører reproduktivt arbejde i hjemmet.⁸⁴

Samtidig viser forskning, at frihandel ofte medvirker til at reproducere eksisterende uligheder mellem befolkningsgrupper, herunder ulighed i indkomst mellem mænd og kvinder.⁸⁵ Selvom frihandel har medvirket til at bringe kvinder i det Globale Syd på arbejdsmarkedet, bliver kvinder hårdt udnyttet i særlige 'Export Processing Zones', hvor de modtager lavere løn end mænd

og har få rettigheder.⁸⁶ Det betyder med andre ord, at frihandel medvirker til at multinationale virksomheder kan benytte underbetalt kvindelig arbejdskraft som en komparativ fordel, hvilket fx illustreres tydeligt af de horrible arbejdsforhold for kvindelige arbejdere på tekstilfabrikker i det Globale Syd. I de nyere frihandelsaftaler er der ofte indskrevet hensigtserklæringer om, at frihandel skal komme kvinder til gavn, men erklæringerne er modsat resten af aftalerne ikke bindende.⁸⁷

Eksemplerne viser, at det er nødvendigt at analysere konsekvenserne af frihandelsaftaler for forskellige befolkningsgrupper og deres forskellige roller som forbrugere, lønarbejdere og uformelle arbejdere. Mens de materielle konsekvenser for taberne ved frihandel i det Globale Nord har fået øget bevågenhed de senere år med valget af Donald Trump og Brexit, fylder konsekvenserne for forskellige befolkningsgrupper i det Globale Syd fortsat meget lidt i den politiske og økonomiske debat. Ofte synes den teoretiske antagelse om, at frihandel kommer alle til gode, at overskygge for reelle hensyn til de befolkningsgrupper, der taber ved frihandel.

FRIHANDELENS TABERE:

EUROPÆISKE DÅSETOMATER I GHANA

I 1990'erne blomstrede Ghanas lokale marked med tomater.¹⁴⁸ Men i slutningen af 90'erne og start 00'erne blev Ghana underlagt et af Den Internationale Valutafonds strukturtilpasningsprogrammer. Ghana havde meget høj gæld, og mod at få et lån fra IMF sænkede Ghana todsatserne på en række produkter, herunder importerede tomater.¹⁴⁹ Efterfølgende steg importen af tomatkoncentrat ifølge FN's fødevarerorganisation FAO med 650% fra 1998-2003, mens de ghanesiske bønders andel i det lokale marked i samme periode faldt fra 92 til 57%.¹⁵⁰ I Europa dyrkes og forarbejdes tomaterne hovedsageligt på italienske marker, hvor producenterne er kraftigt subsidierede gennem EU's landbrugsstøtte.¹⁵¹ Gennem frihandel blev det således muligt for de italienske producenter at underbyde og udkonkurrere de lokale ghanesiske tomatbønder. Prisdumping har frataget mange ghanesiske bønder deres levebrød og lagt tomatmarker øde hen. I dag køber ghaneserne ikke længere lokalt dyrkede friske tomater, men i stedet det importerede tomatkoncentrat på dåse, der er billigere. Victoria Adongo - leder af Peasant Farmers Association i Ghana, forklarer:

»Invasionen af europæiske produkter har ødelagt vores hjemmemarked. De har gjort det umuligt at skabe en lokal forarbejdningsindustri og har fået forbrugerne til at droppe friske tomater til fordel for tomatkoncentrat på dåse, som koster mindre.«¹⁵²

Paradoksalt arbejder mange ghanesiske migrantarbejdere i dag i den italienske tomatproduktion.¹⁵³ Her er 65% af arbejderne ansat uden kontrakt og mange arbejder under slavelignende arbejdsforhold, der krænker menneske- og arbejdstagerrettigheder.¹⁵⁴ Underbetalte migrantarbejdere i Italien underbyder med andre ord hjemmemarkedet i Ghana. Philip Ayamba, der er direktør for en NGO'en Community Self Reliance Center - en NGO der arbejder med at fremme ghanesiske bønders rettigheder - forklarer, hvordan frihandel og migration hermed væves sammen i en ond spiral, der forhindrer økonomisk udvikling, og skaber migrationsstrømme:

»Efter at dåserne er begyndt at komme fra Europa, er vores producenter gået fallit. Regeringen har ikke blot gjort os afhængige af udlandet, hvad angår nødvendige goder som fødevarer, men også berøvet en masse mennesker deres indtægtskilde, hvilket tvinger de unge til at prøve lykken andre steder.«

Set med frihandelsbriller er det muligt, at liberaliseringen af tomatmarkedet i Ghana førte til en aggregert velstandstigning. Men samtidig er de ghanesiske tomatbønders skæbne et skoleeksempel på, hvordan frihandel kan få fatale konsekvenser for menneskers levevilkår. Mennesker, der gennem generationer har etableret en livsform og opnået en kulturel tilknytning til erhvervet, oplever at deres livsgrundlag rykkes op med roden, uden at se anden udvej end at drage på en farlig rejse til Europa.

MYTE 5

FRIHANDEL FOREGÅR PÅ EN LIGE OG FAIR SPILLEBANE

Hvad siger fortalene? Øget frihandel mellem Nord og Syd har skabt en mere fair og lige spillebane, hvor landene på lige vilkår kan konkurrere om at sælge deres produkter.

Hvorfor er det forkert? Frihandel mellem Nord og Syd foregår ikke på en lige og fair spillebane. I Nord gives der enorme beløb i landbrugs- og erhvervsstøtte, ligesom virksomheder har adgang til veluddannet arbejdskraft, teknologi og infrastruktur, der alt i alt giver en massiv konkurrencefordel i forhold til lande i Syd. Samtidig opretholder EU fortsat høje toldsats over en række udviklingslande og gør desuden brug af 'toldskalering', der fastholder udviklingslande i produktion af lavværdi-varer.

DEN SKÆVVRIDENDE EFFEKT AF EU'S LANDBRUGSSTØTTE

I EU går ca. en tredjedel af det samlede budget til landbrugsstøtte, hvilket udmønter sig i årlige udbetalinger til europæiske landmænd for svimlende 315 mia. kroner.⁸⁸ Det vestlige landbrug er dermed principielt på en så markant bistand, at den gennemsnitlige støtte pr. europæisk ko absurd nok er højere end den officielle fattigdomsgrænse på 1,90 dollars om dagen, som store dele af verdens befolkning lever under.⁸⁹ For yderligere at sætte det i perspektiv, udgør EU's landbrugsstøtte mere end dobbelt så meget som EU-medlemslandenes samlede udviklingsbistand til det afrikanske kontinent.⁹⁰

EU's massive støtte til det europæiske landbrug gør det muligt for landmænd i unionen at eksportere fødevarer til priser, der er lavere end selve produktionsomkostningerne. Dermed muliggøres det at dumpe europæiske fødevarer på markeder i udviklingslande rundt omkring i verden til priser, som de lokale producenter ikke kan konkurrere med. Landbrugsstøtten har været med til at understøtte en fordobling af den europæiske eksport af fødevarer til Vestafrika mellem 2005 og 2015.⁹¹ I Vestafrika kan det eksempelvis bedre betale sig at importere europæisk produceret mælkepulver end at købe mælk fra de lokale mælkebønder, hvilket

er en konsekvens af, at europæisk mælk er støttet med 500 kroner pr. ton produceret. Samtidig indebærer handelsaftaler mellem EU og en række afrikanske lande, at der kun må lægges fem procent told på import af mælkepulver, hvilket ifølge FAO gør det svært for disse afrikanske lande at beskytte deres lokale markeder mod dumping af EU-støttede fødevarer.⁹²

Landbruget står ifølge FN's udviklingsorganisation UNDP for op imod 70% af arbejdspladserne i lavindkomstlande, og samtidig er vækst genereret i landbruget den mest effektive katalysator for fattigdomsbekæmpelse i disse lande.⁹³ Det er derfor dybt problematisk, at europæisk-støttede fødevarer er med til at udkonkurrere og ødelægge muligheden for en vel fungerende lokal produktion i disse lavindkomstlande. Den europæiske landbrugs- og handelspolitik er med til direkte at modarbejde unionens udviklingspolitik, der bl.a. har til formål netop at bekæmpe global fattigdom. Denne manglende kohærens mellem multilateral landbrugs-, handels- og udviklingspolitik har da også været en af de afgørende knudepunkter i WTO's seneste forhandlingsrunde kaldet Doha-runden. Doha Development Round's erklærede formål er at skabe et retfærdigt og inkluderende handelssystem, der skaber lige muligheder på det globale marked ved at tage hensyn til verdens landes ulige grundvilkår. Mange lande i det Globale Syd har dog igennem forhandlingerne kritiseret lande i det Globale Nord for kun at ville liberalisere sektorer, hvor de industrialiserede lande er konkurrencedygtige. På den ene side har lande i Nord fx krævet markedsadgang og liberalisering af handel med services og intellektuelle ejendomsrettigheder, mens de på anden side ikke har villet nedbringe den massive subsidiering af landbruget.⁹⁴ Denne konflikt har resulteret i at forhandlingerne, der blev startet i 2001, brød sammen i 2008 og endnu ikke er blevet færdiggjort.⁹⁵

EU's landbrugsstøtte og handelspolitik gør altså, at der langt fra er tale om en lige og fair spillebane på det globale fødevaremarked. Tidligere blev EU's landbrugsstøtte i vid udstrækning udbetalt som såkaldt eksportstøtte, hvor landmænd var garanteret mindstepriser på udvalgte landbrugsprodukter.⁹⁶ Dette resulterede i en absurd overproduktion af bl.a. smør og korn, som ikke svarede til den reelle efterspørgsel, og samtidig blev det af WTO anset som handelsforvridende at koble subsidier sammen med eksport.

Landbrugsstøtten har siden været igennem en gennemgribende omlægning, og i dag bliver 70% af de samlede subsidier udbetalt som direkte hektarstøtte, hvor landmænd hovedsageligt modtager økonomisk støtte på baggrund af det areal, der indgår i deres bedrift. Om landbrugsstøtten udbetales til europæiske landmænd som hektarstøtte eller eksportstøtte gør ingen forskel for småbønder i Syd, der ikke har adgang til samme støtte. Men med omlægningen fra eksportstøtte til hektarstøtte anser hverken EU eller WTO længere landbrugsstøtten for at være handelsforvridende. I realiteten favoriserer en hektar-baseret støtteordning dog stadig EU's største landbrug, som i langt overvejende grad er rettet mod international eksport. De 3% største bedrifter i EU ejer over halvdelen af den europæiske landbrugsjord, og 80% af EU's direkte arealstøtte går til de 20% største bedrifter i Europa⁹⁷. En hektar-baseret støtteordning er dermed med til at holde hånden under de største eksportorienterede europæiske landbrug, der dermed på ulige markedsvilkår kan eksportere og udkonkurrere lokale landmænd i verdens lavindkomstlande.

**DALE MCKINLEY
OM EU'S LANDBRUGSSTØTTE**

»The biggest hypocrisy is the enormous subsidies to agriculture and other businesses in the Global North. The rich countries are demanding the Global South to »do as we say, not as we do!« This creates a foundation of inequality that free trade agreements are built on. When the EU countries demand removal of African subsidies, while they still have them in the EU, it's like a soccer game - only, they've made the rules, they've appointed the referee, they are in control of everything. You are always going to lose, if you play on that field.«

EU'S URETFÆRDIGE TOLDBARRIERER

EU indførte i 2001 told- og kvotefri adgang til EU's marked for verdens (46) fattigste lande - et initiativ der blev benævnt *Everything But Arms (EBA)*. Sammen med det bredere system af toldregler kaldet *Generalized System*

of Preferences (GSP), der reducerer toldsatser for andre udviklingslande, har EBA forbedret handelsadgangen til det europæiske marked for lande i det Globale Syd.

FIGUR 8. EU'S TILBAGEVÆRENDE TOLDSATSER PÅ LANDBRUGSVARER, % (2019).

WTO AGRICULTURAL PRODUCTS	14,2
WTO NON-AGRICULTURAL PRODUCTS	4,2
ANIMALS AND MEAT PRODUCTS	19,0
DAIRY PRODUCTS	32,3
FRUITS, VEGETABLES AND PLANTS	13,0
COFFEE, TEA, COCOA, AND PREPERATIONS	11,5
CEREALS AND PREPERATIONS	17,2
OILSEEDS, FATS, OIL, AND PRODUCTS	6,3
SUGARS AND CONFECTIONARY	27,0
BEVERAGES; SPIRITS, AND TOBACCO	12,9
COTTON	0
OTHER AGRICULTURAL PRODUCTS	5,9

KILDE: CAPREFORM 2020

EU har dog fortsat en række tilbageværende toldbarrierer på import af varer fra lande i det Globale Syd, der ikke er omfattet af EBA, og i begrænset omfang af GSP eller bilaterale handelsaftaler. Der er toldsatser på alt fra fødevarer til alkohol, tobak, tøj, olie og meget andet, der beskytter det i forvejen konkurrencedygtige europæiske erhvervsliv (se figur 8).⁹⁸ En række af disse toldsatser er meget kritisable, fordi de er designet på en måde, der tilskynder de fattigere lande at eksportere råvarer frem for forarbejdede udgaver af disse varer. Et eksempel herpå er EU's højere toldsatser på import af forarbejdede produkter ift. uforarbejdede produkter, der også kaldes 'toldeksalering'. EU gør i særlig høj grad brug af toldeskalering ved import af fødevarer. Mens uforarbejdede fødevarer som kaffe, kakao, te, etc. kan eksporteres til EU nærmest toldfrit, er der betydelige toldsatser på varernes forarbejdede former. F.eks. er den gennemsnitlige told på import af rå kakaobønner 0%, mens tolden på kakaosmør er 7,7%, kakaopulver 8% og kakaomasse 9,6%.⁹⁹ Herved bidrager EU's told på kakao til at beskytte store chokoladeproducenter som Nestlé, Mondelez, Mars, Ferrero mod udenlandsk konkurrence. Toldeskalering findes dog også indenfor andre sektorer end fødevarer. F.eks. er EU's told på færdigproduceret tøj 12,5%, mens tolden på tekstiler er 6,6%, og tolden på bomuld er 0%.¹⁰⁰ Andre lande

i Nord, herunder USA, gør ligeledes i udbredt grad brug af toldeskalering på tøj og tekstiler.¹⁰¹

Toldeskalering medvirker til at beskytte den europæiske forarbejdningsindustri, hvor importerede råvarer forarbejdes og tilføres værdi, mod udenlandsk konkurrence. Herved er toldeskalering med at fastholde lande i det Globale Syd i produktion af uforarbejdede eksportvarer med lav værditilførsel.

Et andet problematisk forhold ved EU's importtold er 'tariff peaks', hvor EU lægger særlig høj told (over 15%) på enkelte varer, hvor europæiske producenter er særligt udsat for international konkurrence. Et eksempel herpå er fra 2019, hvor EU indførte særligt høje toldsatser på import af ris (175 euro pr. ton) fra Cambodia og Myanmar til trods for at begge lande, i kraft af deres status som 'least developed countries', er omfattet af EBA, der giver toldfri adgang til EU's marked.¹⁰² Tolden blev indført for at beskytte italienske og spanske risproducenter. Imidlertid fik den øgede importtold alvorlige konsekvenser for mere end 500.000 bønder i Cambodia, der blev påvirket af, at eksporten af ris til EU blev halveret.¹⁰³

Overordnet fremgår det således, at selvom EU har indført hensyn til de fattigste udviklingslande i Syd ift. importtold, findes der fortsat en række toldbarrierer, der favoriserer de europæiske virksomheder, og som komplicerer/forvrænger fortællingen om »lige konkurrence« mellem Nord og Syd. Selvom lande i Syd i princippet også kan gøre brug af toldeskalering og tariff peaks i samme grad som Nord, vil det aldrig have samme effekt, da det ikke vil have betydning for EU som verdens største indre marked, hvis et enkelt land gør brug af toldeskalering i forbindelse med import fra EU.

EN ULIGE SPILLEBANE

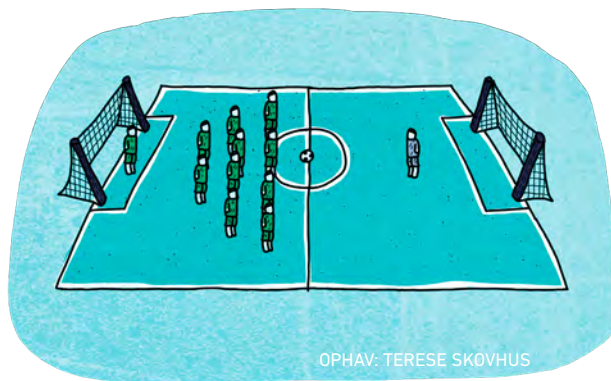
EU's landbrugsstøtte og importtold er eksempler på politikker, der skævvrider den »lige og fair« konkurrence mellem Nord og Syd. Mere generelt er der strukturelle forhold i Nord, såsom adgang til uddannet arbejdskraft, (gratis) infrastruktur, høj tillid, lav korruption m.m., der alt sammen bidrager til at skabe favorable vilkår for virksomheder i Nord. Alle disse ting er selvfølgelig noget, vi skal bevare og udvikle. Men når man i frihandelens navn taler om, at man skaber lige konkurrence gennem ensartede toldsatser, skal man have sig for øje, at der er fundamen-

tale strukturelle uligheder mellem Nord og Syd. Disse strukturelle uligheder medfører, at en reel lige spillebane kræver asymmetriske handelsrelationer, hvor lande i Syd får lov til at beskytte egen nationale produktion mod konkurrencen fra virksomheder i Nord. Uden denne mulighed bliver den globale spillebane skævere og skævere.

DAVID CALEB OM LANDBRUGSSTØTTENS KONSEKVENSER FOR SMÅBØNDER I KENYA

»The most problematic issue in Kenya is the food dumping from outside the country, which affects the local production. Rich countries subsidize their food producers and force free trade on poor countries. This has led to the collapse of local industries and innovation in Kenya, because small food producers lose their markets. In my own farm I have to compete with cheaper products from Asia and Europe. Of course the consumers will go for cheaper goods. Local markets have to be protected if we want to make trade agreements fair. The agreements are not free or equal and neither are the tariffs on imports to the EU. When goods come from Denmark to Kenya, we can not talk about free trade because the whole scenario is skewed«.

OPHAV: TERESE SKØVHUS

MYTE 6

FRIHANDEL HANDLER MEST OM HANDEL

Hvad siger fortalerne? Handelsaftaler er et teknisk spørgsmål, der handler om at optimere den samlede vækst i BNP, hvilket kan udregnes med neutrale matematiske modeller. Det er dermed ikke et politisk spørgsmål om fordeling af magt.

Hvorfor er det forkert? Hvilken handelspolitik man fører, er et dybt politisk spørgsmål. Det gælder for toldsatser og kvoter, men det bliver endnu tydeligere, når man ser på handelsaftalerne i deres helhed: handelsaftaler indeholder nemlig regler og mekanismer på en lang række områder, som ikke traditionelt ville forbindes med handel - og som i høj grad tildeler multinationale selskaber stor magt og eksklusive rettigheder.

FRA »SMALLE« TIL »UDVIDEDE« HANDELSAFTALER

Tidligere handlede handelspolitik mest om told og kvoter. Sådan er det ikke i dag, hvor handelsaftalerne handler om et utal af forskellige politiske spørgsmål.¹⁰⁴ I dette afsnit dykker vi ned i fire af de nye elementer i handelsaftalerne. Disse fire nye elementer i aftalerne er betydningsfulde, fordi de giver særrettigheder til de største virksomheder og dermed flytter magt fra stemmeurner til bestyrelseslokaler.

1. ISDS – INVESTOR-STATE DISPUTE SETTLEMENT

Et af de elementer, der omfordeler mest magt fra demokratier til multinationale virksomheder, er ISDS – på dansk en *investor-stat tvistbilæggelsesmekanisme*. ISDS er en slags domstol, som skrives ind i handels- og investeringsaftaler mellem to eller flere lande. ISDS giver investorer, som hører hjemme i et af de lande, der har indgået aftalen, mulighed for at sagsøge de andre lande i aftalen, hvis investoren mener, at den har fået sine rettigheder fra handelsaftalen overtrådt af det pågældende land. Disse rettigheder i aftalerne har til formål at beskytte internationale investorers kommercielle interesser. Fx giver ISDS internationale investorer ret til kompensation, hvis et land indfører en politik, der forringer investorernes forventninger til fremtidig profit. Adskillige ISDS-sager har vist, at multinationale virksomheder sagsøger stater for tiltag, der

OPHAV: GLOBAL AKTION

åbenlyst kommer befolkningen til gode, men medfører formindsket profit for investoren, såsom en miljøregulering eller skærpede arbejdstagerrettigheder.¹⁰⁵ Samtidig giver ISDS investorer ret til kompensation, hvis en stat giver nationale virksomheder bedre vilkår end udenlandske, hvilket kan være problematisk ud fra udviklingsmæssige hensyn.

Et eksempel på dette er ISDS-sagen *Piero Foresti v. Sydafrika*. Selvom Sydafrika har afskaffet apartheid, er landet verdens mest ulige samfund med enorme indkomstforskelle mellem sorte og hvide befolkningsgrupper. Hvide tjener mere end fire gange så meget som sorte og ejer fortsat størstedelen af landets jord og virksomheder.¹⁰⁶ For at adressere de historiske uligheder i ejendomsforhold i landets minesektor, besluttede regeringen i 2004 at opsig alle eksisterende mineselskabers rettigheder til minedrift og krævede, at selskaberne for at få rettighederne tilbage skulle sikre, at minimum 26% af ejerskabet i selskaberne tilfaldt sorte sydafrikanere.¹⁰⁷ To år senere anlagde investorer fra Italien og Luxembourg en ISDS-sag imod Sydafrika via landenes investeringsaftaler og krævede 375 millioner dollars i kompensation for at have eksproprieret deres investeringer og diskriminere udenlandske investorer.¹⁰⁸ Sagsanlægget skyldtes, at investorerne i mineselskaberne mente, at kravet om de 26% krænkede deres rettigheder som investorer - selvom det var et forsøg på at kompensere for den enorme historiske uretfærdighed fra apartheid. På baggrund af denne trussel om at skulle betale milliarder af kroner i kompensation, nedsatte Sydafrika kravet om sort ejerskab til blot 5%. Derefter droppede investorerne søgsmålet. Sagen har efterfølgende ført til, at Sydafrika har annulleret en lang række investeringsaftaler af frygt for lignende sager.¹⁰⁹

Antallet af ISDS-sager på verdensplan er kraftigt stigende, og udviklingen går hårdt ud over lande i det Glo-

UNDER CORONAKRISEN

bale Syd. I perioden 2010-2019 var der i 69% af de 653 ISDS-sager tale om virksomheder i industrialiserede lande i Nord, der sagsøgte udviklingslande i Syd.

2. INTELLEKTUELLE EJENDOMSRETTIGHEDER

Siden 1990'erne har såkaldte intellektuelle ejendomsrettigheder (dvs. patenter, copyrights og lign.) været en del af handelspolitikken, både i WTO's TRIPS-traktat og i bilaterale handelsaftaler. Her er virksomhedernes patentrettigheder blevet udvidet og forlænget.¹¹⁰ Patenternes formål er at give private virksomheder ejerskab og kontrol over ting som frø, medicin og teknologi, og tanken er, at patenterne stimulerer udvikling og innovation ved at gøre det mere profitabelt for virksomhederne at udvikle teknologi.

I praksis er der dog andre effekter med større betydning. Inden for medicin har COVID-krisen tydeligt illustreret bagsiderne ved den omfattende patentering. Ny medicin bygger altid på milliarder af offentlige kroners forskning, men alligevel er det store medicinalvirksomheder, som ender med at eje patenterne.¹¹¹ Det fører for det første til en enorm ulighed i sundhed, da medicin mest bliver for de mennesker, som har tilstrækkelig købekraft til, at medicinalvirksomhedernes kan tjene megaprofitter. Det vil i praksis primært sige mennesker i det Globale Nord.¹¹² Manglen på COVID-vacciner til det Globale Syd, hvor en minoritet af befolkningerne to år inde i pandemien er vaccinerede, har vist dette alt for tydeligt.¹¹³ For det andet betyder det, at forskning og udvikling i høj grad fokuseres på de områder, hvor der kan tjenes flest penge, fremfor de områder hvor behovet er størst.¹¹⁴ Det rammer det Globale Syd hårdt, da der ikke udvikles medicin i tilstrækkelig grad mod de sygdomme, som plager millioner af fattige mennesker.

Det er ikke kun inden for medicin, at de udvidede særrettigheder har store konsekvenser - også planter, dyr og mikroorganismer bliver i stigende grad patenteret. For småbønder i det Globale Syd er patenter på frø yderst problematiske. Ifølge Den Internationale Union for Beskyttelse af Nye Plantesorters 1991-traktat er det ulovligt at udveksle patenterede frø eller gemme dem fra sæson til sæson.¹¹⁵ UPOV-traktatens problematiske bestemmelser er blevet et væsentligt element i handelspolitik, fordi de magtfulde aktører EU, USA og Japan indskriver UPOV-traktaten i deres bilaterale handelsaftaler.¹¹⁶ ¹¹⁷ Ligeledes promoverer WTO patenter på planter og frø i sin TRIPS-traktat.¹¹⁸ Dermed gør handelsaftalerne livet hårdt for småbønder i det Globale Syd, som bliver afhængige af multinationale frøproducenter samt specialiserede typer gødning og ukrudtsmidler tilpasset disse kommercielle frø.¹¹⁹ Der er ikke noget 'frit' i, at multinationale agro-virksomheder gennem frihandel underlægger sig større og større dele af de fælles goder - naturen - som i årtusinder har været det fælles, ikke-kommercielle livsgrundlag for småbønder. Denne udvikling bør stoppes, og et skridt i den rigtige retning ville være at ratificere FN's Traktat om Plantegenetiske Ressourcer for Mad og Landbrug (ITPGFRA) og implementere dens bestemmelser om at værne om retten til at opbevare og dele frø.¹²⁰

DAVID CALEB OM KONSEKVENSERNE AF INTELLEKTUELLE EJENDOMSRETTIGHEDER FOR KENYANSKE SMÅBØNDER

»The property rights on seeds are enabled through the free trade agreements and allow big multinational agro-companies to control the seed market through patents. These property rights make small farmers dependent on the seeds provided by multinationals and at the same time it criminalizes farmers from saving, using and exchanging their own seed. The rules only recognize seeds from the property rights-regime and the ones provided by big agro-businesses. This actually violates seed laws across Africa and it promotes monocultures instead of biodiversity. The Kenyan government is part of the propaganda problem here, as they tell small farmers to buy fertilizers and pesticides from agro-businesses like Monsanto and Syngenta«.

3. FRI KAPITALBEVÆGELIGHED

Særligt siden 1990'erne har handelsaftaler fokuseret på, at ikke kun varer, men også penge, skal kunne flyde uhindret mellem lande. Det vil konkret sige, at aftalerne begrænser landenes ret til at indføre såkaldte kapitalkontroller – forskellige mekanismer til at styre in- og outflowet af finansiell kapital (penge, værdipapirinvesteringer, gæld mv.) til landet. Da finansielle flows er enormt komplekse og kommer i mange former, gælder det samme selvfølgelig kontrollen af dem – kapitalkontrol er ikke én simpel metode, men forskellige måder at beskutte, sætte betingelser for eller begrænse penge, der bevæger sig ind eller ud af landet.¹²¹

Moderne handels- og investeringsaftaler begrænser kapitalkontroller i voldsom grad.¹²² Dermed skærper aftalerne WTO's GATS-aftale, som i forvejen har begrænset restriktioner på kapitalbevægelser til tilfælde, hvor lande er i finansielle vanskeligheder.¹²³ Det er problematisk, da kapitalkontroller bedst bruges præventivt til at undgå finansiell destabilisering og kriser, fordi

de gør det muligt at beskytte økonomien imod at blive overophedet af for store kapitalflows ind i landet eller gå i krise grundet pludselige, selvforstærkende kapitalflows ud af landet (dette beteges som at finansielle flows er såkaldt 'pro-cykliske' – de følger de økonomiske konjunkturer).¹²⁴ Denne præventive brug var netop kernen i den succesfulde anvendelse af kapitalkontroller i årtierne efter 2. verdenskrig, hvor finanskriser var langt sjældnere og mildere.¹²⁵ Når man først tillader kapitalkontroller, når krisen rammer, er det for sent.

Det er paradoksalt, at dereguleringen af kapitalbevægelser er blevet mere og mere central i frihandelspolitikken i takt med, at enigheden om det skadelige ved frie kapitalbevægelser, især for fattigere lande, er vokset.¹²⁶ Som nævnt medfører den finansielle liberalisering for det første øget makroøkonomisk ustabilitet. Denne øgede ustabilitet opvejes ikke af øget økonomisk udvikling; studier viser, at frie kapitalbevægelser ikke fører til øget vækst i lavindkomstlande.¹²⁷ Kritikken er endda gået så vidt, at selv den Internationale Valutafond (IMF), som tidligere var en af drivkræfterne bag finansiell deregulering, nu anerkender, at kapitalkontroller kan være et fornuftigt værktøj.¹²⁸

Frie kapitalbevægelser har stor værdi for finansielle spekulanter, der vil tjene hurtige penge på at rykke penge nemt og hurtigt mellem lande, men ikke for befolkningernes demokratiske råderum. Udover de direkte skader, som finansiell ustabilitet medfører, forskubber den manglende regulering af pengestrømmene nemlig magt fra lande til investorer: Når pengene kan forlade landet på et splitsekund, bliver det svært at indføre demokratiske tiltag, som ikke gavner finanssektoren – for gør man det, venter truslen om kapitalflugt og krise om hjørnet. Det bør derfor gøres tilladt i handelsaftaler, at lande regulerer finansielle flows ind og ud af deres økonomier – både for at sikre finansiell stabilitet og demokratisk handlerum.¹²⁹

4. DEREGULERING AF OFFENTLIGE SERVICES

Stater i hele verden er ansvarlige for at tilbyde et minimum af offentlige services til deres borgere, såsom rent drikkevand, håndtering af affald, uddannelse, adgang til lægehjælp m.m.

Handelspolitisk indflydelse på offentlige services såsom drikkevandsforsyning, affaldshåndtering, uddannelse, lægehjælp mv. er vokset, og tendensen går én retning – imod deregulering og privatisering. I 1995 trådte trak-

taten GATS (General Agreement on Trade in Services) i kraft under WTO, og siden er handel med flere og flere typer af services blevet inkluderet i bilaterale handelsaftalers bestemmelser.¹³⁰ Handel med services er i dag så udbredt, at investeringer i services i afrikanske lande i 2017 udgjorde hele 62% af det samlede FDI i Afrika.¹³¹

Deregulering af handel med services er problematisk af flere årsager. For det første gør bestemmelserne det umuligt for det Globale Syd at beskytte nationale serviceudbydere – noget som stort set alle lande i det Globale Nord historisk har gjort brug af.¹³² Fx kræver GATS' 'national treatment'-princip, at udenlandske serviceudbydere skal behandles mindst lige så godt som indenlandske serviceudbydere. Konkurrencen gør det svært for de fattigste lande i det Globale Syd at udvikle egne serviceindustrier pga. konkurrencen fra Nord, hvor serviceudbydere har adgang til avanceret teknologi og højtuddannet arbejdskraft. Liberaliseringen af handel med services er således et eksempel på, hvordan rige lande søger at liberalisere præcis de økonomiske sektorer, hvor man har konkurrencemæssige fordele.¹³³

For det andet gør aftalerne det sværere for lande at stille krav til udenlandske serviceudbydere om f.eks. af gøre brug af lokal arbejdskraft eller bidrage til lokal udvikling, da sådanne præstationskrav i handelsjura bliver anset som diskriminerende og urimelige.¹³⁴ Det betyder fx at udenlandske serviceudbydere kan investere i infrastrukturprojekter og medbringe udenlandsk arbejdskraft til at udføre opgaven, som Kina fx i særlig høj grad har gjort i Afrika de senere år.

For det tredje gør dereguleringen i aftalerne det meget svært at tilbagerulle privatisering af serviceydelser, når de først én gang er blevet privatiseret. EU's nyere handelsaftaler indeholder såkaldte frysnings- og skraldeklausuler.¹³⁵ De fungerer sådan, at det til enhver tid gældende niveau af liberalisering bliver minimumsstandarden. Dvs. at man ikke kan indskrænke liberaliseringen mere, end den er, samt at hvis man liberaliserer yderligere, bliver dette nye niveau af liberalisering den nye minimumsstandard. Det lyder teknisk, men betyder i praksis, at har man først privatiseret fx sin vandforsyning eller togdrift, bliver det med disse regler meget svært at afprivatisere disse services, selvom der er demokratisk opbakning til det, og selvom man følger alle regler om kompensation. Et vandforsyningsselskab eksempelvis vil nemlig kunne påberåbe sig, at servicen vandforsyning er blevet libe-

BOKS 9

ET DILEMMA OM PRODUKTKRAV

Produktkrav er med til at sikre, at de produkter, der kommer på markedet, lever op til visse standarder. Produktkrav kan eksempelvis omhandle grænseværdier for pesticidrester i fødevarer, grænseværdier for støjniveauet på plæneklippere, eller direkte forbud mod brug af skadelige kemikalier til farvning af tøj. Europa har nogle af verdens skrappeste produktkrav, og disse krav er med til at beskytte de europæiske forbrugere mod bl.a. støjforurening og farlig kemi, hvilket selvsagt er en god ting. For producenter (og i særdeleshed mindre producenter) i det Globale Syd kan disse produktkrav dog udgøre en uoverstigelig barriere. Det meste markante eksempel på dette er formentlig EU's krav til fødevareresikkerhed, hvor krav om alt fra nedkølingstider til procesdokumentation reelt er med til at gøre det umuligt for disse producenter at eksportere til det europæiske marked. Typisk er produktkravene til forarbejdede fødevarer sværere at efterleve ift. de krav, der stilles til uforarbejdede fødevarer, hvilket bidrager til, at producenterne i det Globale Syd ofte ser sig henvist til at eksportere de mindre profitable uforarbejdede fødevarer til det europæiske marked. Den gode løsning på dilemmaet er ikke at fjerne de mange produktkrav, der er med til at beskytte forbrugeren. Produktkravenes eksporthindrende effekt for producenterne i det Globale Syd er dog yderligere et argument for at fjerne andre barrierer, der besværliggør adgang til det europæiske marked, såsom den tidligere nævnte toldeskalerting.

raliseret én gang for alle. Dermed hæmmer disse klausuler muligheden for at tage velfærdstjenester tilbage på fællesskabets hænder, når det private ikke har udført opgaven tilfredsstillende, hvilket har været afgørende i mange lande, både i Europa og det Globale Syd. Der findes talrige succesfulde eksempler fra hele verden, hvor tilbagerulninger af privatiseringer har ført til lavere priser, højere forsyningssikkerhed, øget demokratisering og bedre tjenester.¹³⁶

HVORFOR INDGÅR DET GLOBALE SYD FRIHANDELSAFTALER MED DET GLOBALE NORD?

Vi har spurgt vores tre interviewpersoner om deres forklaring på, at regeringer i det Globale Syd indgår frihandelsaftaler med det Globale Nord:

DALE MCKINLEY

»In order to understand this, you have to understand the internal politics of those countries. Most of the political parties that are in control, consist of people that have completely lost touch with the electorate and abandoned the majority of the population. They sign, because they don't really care what effects it will have, they are only interested in their own class interests. The agreements might not benefit the country, which is very counter-intuitive. The minority that benefits from the agreements are often businesses, extractive industries and the mining sector. The minority is becoming richer, while the majority is getting poorer.

Another thing that plays an important role is the power imbalances between North-South and the conditions that North-countries can impose upon South-countries if they oppose FTA's. When a government tries to renegotiate FTA's and demand

better conditions and more protections of the environment, that's where you can really see the global structural imbalances. The government then gets pressured financially and threatened politically. An example is when countries in the North deny a South-country market access or foreign aid if they do not sign the FTA's.

Another important factor is that local communities are not consulted in the discussions of free trade agreements in the Global South. The spaces for consultations simply do not exist. The language of these deals are completely inaccessible for ordinary people. A few NGO's will maybe raise some of the issues or make educational material, but it's a difficult task. To my knowledge, there's no consultation in the Global South, except for ticking the box. The government will have a meeting, where they invite specific people, who are going to support them. Then they will say that they consulted civil society.«

ADMIRE MUTIZWA

»When Zimbabwe signed the EPA in 2009 it was a shock of many African countries. We were in the highest level of restrictions from the EU and had targeted sanctions from the USA. The big question was, why did Zimbabwe agree to do a trade agreement with a union that had imposed so many restrictions on them?

The reason is simple: Zimbabwe was trying to be a good partner to the EU. This has continued under the current negotiations of the comprehensive EPAs. It's about maintaining good relationships with western allies. The global economic power lies in the west and therefore it's positive for Zimbabwe to be seen negotiating with the EU. Even if we are not benefitting from the deal, the image of a diplomatic relationship is positive. It is also important to remember that the politicians think there's no alternative model to neoliberal trade.

The neoliberal ideology is dominating global relations, which means that African policy-makers are in some way forced to follow the model. They can only try to minimize the negative parts of the agreements.

Another explanation is related to the negotiation dynamics of the FTA's. Most African countries do not have the capacity to produce data and solid analyses on our economy and the possible consequences of the FTA's. That means that we cannot put forward concrete suggestions in the negotiations to transform our own economies. For example in the EPA-negotiations, we rely on statistics and data from European institutions. It is problematic that we are being given support and advice from our negotiation partner, who sits on the other side of the table. We are therefore not sufficiently informed when we go into the negotiations.«

DAVID CALEB

»When you look at the negotiations of FTA's you might at face value think it's a negotiation. But it is not a negotiation at all. If you look at the history of South America and its relationship with free trade agreements, you see that these agreements are not free. The countries don't have an option not to sign, because they are not able to repay their loans. Why should a country like Kenya sign a free trade agreement? If you look at the relationship between

Kenya and the UK and the EU, they are doing it under coercion. It's still a lot like the 18th and 19th century, with the scramble for Africa and European countries trying to secure influence over African countries. The negotiations are coercive and they don't benefit countries like Kenya. Also, when the Kenyan government sign free trade agreements, they never consult the population - in my case the farmers. They only consult the industrial firms, and therefore the agreements reflect their interests.«

HVOR STORT ET BELØB GÅR DET GLOBALE SYD GLIP AF?

Et hold af forskere har i en nyudgivet forskningsartikel forsøgt at svare på, hvor meget værdi der årligt overføres fra Syd til Nord som følge af ulige handelsvilkår.¹⁵⁵ Forskerne har fundet frem til, at det Globale Nord i 2015 approprierede 10,8 *trillioner* dollars fra det Globale Syd. Beløbet svarer til 80 gange den samlede ulandsbistand og ville være nok til at udrydde ekstrem fattigdom 70 gange.

Beregningen tager udgangspunkt i værdien af ressourcer og arbejdskraft, der overføres fra Syd til Nord gennem handel som følge af differentierede prisniveauer (se fodnote for metodisk forklaring).¹⁵⁶ Eftersom prisen på arbejdskraft og materielle input er langt lavere i Syd end Nord medfører international handel en kæmpe-mæssig overførsel af ressourcer fra Syd til Nord, og bidrager herved ifølge forskerne til at forstærke og opretholde global ulighed.

MINEARBEJDERE I CERRO RICO, POTOSÍ, BOLIVIA, DER REGNES FOR ÉN AF VERDENS FARLIGSTE ARBEJDSPLADSER, OG SOM EKSPORTERER SØLV OG ANDRE MINERALER TIL VERDENSMARKEDET. OPHAV: PEDRO HENRIQUE SANTOS/UNSPLASH

SKABER FAIRTRADE MERE RETFÆRDIG HANDEL?

Fairtrade er en mærkningsordning, der har som formål at forbedre arbejderes rettigheder, arbejdsforhold og løn og informere forbrugerne om produktionsforholdene.¹⁵⁷ Der findes adskillige udbydere af Fairtrade-certificeringen, heriblandt den største, Fair Trade Organization (FTO), som i 2002 introducerede det velkendte Fairtrade-mærke. Kooperativer skal ansøge om certificering og godkendelse af deres forsyningskæde for at blive autoriseret af Fairtrade, og bliver løbende kontrolleret for, om de overholder Fairtrades standarder.¹⁵⁸ Til gengæld betaler Fairtrade underleverandører en merpris ift. markedsprisen. Mere end hver anden dansker køber jævnligt Fairtrade-produkter, og har tillid til certificeringen.¹⁵⁹

Flere kritikere har stillet spørgsmålstejn ved, hvorvidt Fairtrade bidrager til mere retfærdige handelsvilkår. Problemet er, at Fairtrade-produkter, ligesom andre produkter, er underlagt markedskræfter, der presser prisen til at nærme sig prisen på konventionelle produkter. Nærmere bestemt påvirkes Fairtrade-produkter af to konkurrencedynamikker, der presser både priserne og arbejdsforholdene i produktionen af produkterne.¹⁶⁰ For det første har antallet af Fairtrade-producenter aldrig været højere, hvilket har den paradoksale effekt, at den interne konkurrence blandt Fairtrade-producenter er vokset markant og har presset priserne i bund. For det andet er Fairtrade-produkter i konkurrence med konventionelle produkter, eftersom forbrugerne kun i begrænset omfang er villige til at betale de højere priser for Fairtrade-produkterne.¹⁶¹ Tilsammen fører de to dynamikker til, at prisen på Fairtrade-varer presses i bund, hvilket betyder, at de yderste led i værdikæden i det Globale Syd kun får en minimal merindtægt fra Fairtrade-ordningen.

En undersøgelse lavet af Fairtrade viser fx, at 77% af bønderne, der leverer til Fairtrades kooperativer i Vestafrika, lever for mindre end 1,27 USD om dagen.¹⁶² I Peru er bønder blevet betalt mindre hos Fairtrade end

den nationale minimumsløn, da der ikke findes den fornødne kontrol med løse ansættelser i kooperativerne.¹⁶³ I 2020 fandt graverjournalister fra Danwatch børnearbejde på fire ud af seks kakaoplantager i Elfenbenskysten, hvor de arbejdende børn var helt ned til 8-års alderen. Ifølge en forsker, som Danwatch har interviewet, skyldes børnearbejdet, at bønderne i kakaoproduktionen fortsat lever i fattigdom og derfor er nødsaget til at sætte deres børn i arbejde. Samtidig påpeger han, at forbrugere i det Globale Nord er nødt til at betale markant mere for produkterne, hvis Fairtrade-produkter skal leve op til deres løfte om at betale leveløn til bønderne.¹⁶⁴ Det kræver desuden mange ressourcer at monitorere og sikre ordentlige arbejdsforhold, hvilket får prisen til at stige yderligere.

Eksemplerne viser, at selvom intentionerne bag Fairtrade-mærket er gode, kan en mærkningsordning ikke modvirke det ræs mod bunden i lønninger og arbejds-tagerrettigheder, der er blevet skabt af årtiers liberalisering af verdenshandlen. Samtidig risikerer brugen af Fairtrade-mærket at legitimere de asymmetriske handelsforhold mellem Syd og Nord.¹⁶⁵

KAMPEN FOR EN MERE RETFÆRDIG VERDEN:

ET OPGØR OG EN VISION

Vi lever i en verden hvor over 90% af alle varer, vi forbruger, er blevet udvekslet gennem international handel, og hvor den globale eksport er 32 gange større end i 1950.¹³⁷ Derfor er det også indlysende, at rammerne i det internationale handelssystem er af kolossal betydning for hele jordens befolkning. Det rejser fundamentale spørgsmål som: Hvordan vi kan skabe et mere retfærdigt handelssystem? Hvordan undgår vi, at magten over verdensøkonomien forbliver hos en håndfuld få rige aktører? Hvordan skaber vi et handelssystem, der er med til at løse den globale klimakrise? Og hvad er formålet med international handel egentlig i det hele taget?

Det er store spørgsmål, som vi i de følgende afsnit vil forsøge at besvare. Først følger vi op på de tidligere afsnit ved at skitsere, hvilken verden frihandel har medvirket til at skabe. Dernæst beskriver vi i grove træk, hvad der skal til for at skabe et mere retfærdigt handelssystem. Til slut beretter vi om nogle af de bevægelser, der kæmper for forandring, og opfordrer alle til at engagere sig i kampen mod de ulighedsskabende handelsstrukturer, som Danmark er med til at opretholde.

EN SKÆV MAGTFORDELING

I de seneste 50 år har frihandel været hjørnестenen i den økonomiske globalisering. Men frihandel har skabt en særlig form for globalisering. Vi kan kalde den *neoliberal globalisering*. I den neoliberale globalisering har frihandel gjort det muligt for multinationale virksomheder og investorer at flytte produktion og kapital rundt i verden alt efter, hvor profitten er højest. Det sker gennem globale værdikæder, der kontrolleres af gigantiske konglomerater som Coca Cola, Nestlé eller Amazon, og som ved hjælp af økonomisk magt kan spille lande og befolkninger ud mod hinanden i et ræs mod bunden om de dårligste arbejdsvilkår, ringeste

miljøforhold og laveste bidrag til fællesskabet gennem skattebetalinger.

Ræset mod bunden påvirker både det Globale Nord og det Globale Syd, om end på forskellig vis. I det Globale Syd mærkes effekterne af frihandel både gennem umenneskelige arbejdsvilkår og fælles goder, der bliver privatiseret, men også gennem vold, menneskerettighedskrænkelser (se boks 13), og tvangsfjernelser af bønder fra jord og ejendom. Alene i 2021 blev 358 menneskerettighedsaktivister myrdet i det Globale Syd.¹³⁸ I 59% af tilfældene omhandlede mordene aktivister, der beskyttede land, miljø- eller oprindelige folks rettigheder mod virksomheders økonomiske interesser. Samtidig har frihandel forstærket et kolonialt handelsmønster, hvor store dele af det Globale Syd eksporterer råstoffer og varer med lav værditilførsel til det Globale Nord, hvor multinationale selskaber scorer gevinsten, og forbrugerne får adgang til billige produkter. Effekterne af frihandel kan dog også mærkes i det Globale Nord, hvor store befolkningsgrupper blev sendt ud i arbejdsløshed, da frihandel tvang produktionen af en række manuelt producerede varer til det Globale Syd. Fx har frihandel ramt industriarbejdere i USA særligt hårdt. Reallønnen for middel- og arbejderklassen er

ikke steget i over 40 år, og for millioner af amerikanere er den faktisk faldet – noget der anses som en medvirkende årsag til valget af højrepopulisten Donald Trump i 2016.¹³⁹ For flertallet i det Globale Nord har frihandel hverken leveret det guld eller de grønne skove, som politikerne og økonomerne ellers havde lovet.

Fælles for det Globale Nord og det Globale Syd er, at den ulige balance mellem politisk og økonomisk magt, som frihandel har skabt, gør det utrolig svært for regeringer at føre politik til gavn for mennesker og miljø. Så snart en regering foreslår en politik til der gavner mennesker frem for profit, kan multinationale selskaber og investorer true med at forlade landet. Denne økonomiske magt er fx en del af forklaringen på, hvorfor lande i det Globale Nord, såsom Danmark, har så svært ved at indføre CO2-afgifter for at skabe grøn omstilling, ligesom den økonomiske magt lægger et pres på vores velfærdssystem, der med dets relativt høje skattniveau anses som en trussel for konkurrencedygtigheden. I de fattigste lande i det Globale Syd har den økonomiske magt særligt omfattende konsekvenser, eftersom verdens største multinationale virksomheder kan udøve uhørt høj indflydelse på den førte politik i disse lande, alene gennem truslen om at flytte produktion og arbejdspladser ud af landet. Den økonomiske magt tvinger fx verdens fattigste lande til at sænke selskabsskatter og forhindrer dem i at indføre krav om ordentlige arbejdsvilkår eller miljøbeskyttelse.

Den økonomiske magt er dybt institutionaliseret i det globale frihandelsregime. Den findes i alle de han-

OPHAV: TERESE SKOVHUS

delsaftaler og regler, der forbyder udviklingslande at gøre brug af udviklingspolitikker som kapitalkontrol, toldsatser og subsidier, som lande i det Globale Nord historisk har gjort brug af. Den findes i de traktater, der kræver at offentlige services privatiseres, og i de traktater, der indfører omfattende patentrettigheder på livsvigtig medicin. Det mest klokkeklare eksempel på, hvordan den økonomiske magt er indlejret i det globale frihandelsregime, er de internationale investeringsaftaler, der tillader multinationale virksomheder at sagsøge stater for at indføre tiltag til gavn for mennesker og miljø, der samtidig formindsker virksomhedernes profit. Mens de multinationale virksomheders interesser således er beskyttet af et vidtrækkende juridisk system og hård lovgivning, indeholder de nyeste frihandelsaftaler kun vage hensigtserklæringer om at respektere arbejdstagerrettigheder og miljøet, der modsat handelsreglerne ikke kan håndhæves. ISDS illustrerer således tydeligt, hvordan det globale frihandelsregime beskytter de multinationale virksomheders interesser frem for menneskers rettigheder.

Med andre ord medvirker frihandel til at koncentrere magten over verdensøkonomien hos en håndfuld få, rige aktører, hvilket har formindsket det politiske mulighedsrum verden over. Både det Globale Nord og det Globale Syd er bundet af regler og økonomiske dynamikker, der sætter stramme begrænsninger på at føre politikker, der kommer den brede befolkning til gode, frem for den økonomiske elite. Hermed bliver frihandel også et demokratisk problem, eftersom det neoliberale globalisering begrænser demokratisk valgte repræsentanternes mulighedsrum for at føre progressiv politik.

OPHAV: TERESE SKOVHUS

FRIHANDEL OG MENNESKERETTIGHEDSKRÆNKELSER: DANSKE INVESTERINGER I CABO DELGADO, MOZAMBIQUE

Global Aktion har i en nyligt udgivet rapport dokumenteret, hvordan en lang række danske banker og pensionselskaber investerer i et dybt problematisk gasprojekt i Cabo Delgado i det nordlige Mozambique.¹⁶⁶ De danske investeringer i gasprojektet er muliggjort af en investeringsaftale Danmark indgik med Mozambique i 2002, der åbnede for udenlandske investeringer i ressourceudvinding, bl.a. med argumentet om at ville skabe vækst og udvikling.

I Cabo Delgado udvindes der flydende naturgas. Private virksomheder er lige nu i gang med at udbygge den fossile infrastruktur til at kunne udnytte de ca. 2.428 milliarder kubikmeter fossilgas, man antager ligger ud for kysten. Gasprojektet i Cabo Delgado og de danske investeringer heri har medført voldsomme krænkelse af menneskerettighederne og hundredvis af dræbte civile.¹⁶⁷ Hele kystregionen i regionen er lukket for medier og civilsamfunds-

organisationer, og private sikkerhedsfirmaer og paramilitære styrker skaber utryghed blandt befolkningen. Som led i gasprojektet er 7000 hektar land blevet privatiseret, og myndighederne har tvangsfjernet tusinder af mennesker. Global Aktions partner i Mozambique JA! Justiça Ambiental har dokumenteret, hvordan lokale kystsamfund af fiskere tvangsfjernes ind i landet uden kompensation, hvilket betyder, at de mister deres livsgrundlag. Langt størstedelen af Mozambiques eksport af gas eksporteres til rigere lande. Trods løfter om at gasudvindingen ville skabe vækst og udvikling lever 62,4% af Mozambiques befolkning fortsat stadig under fattigdomsgrænsen, 1/3 mangler adgang til elektricitet, og den nationale ulighed er én af de højeste i verden. Gasudvindingen i Cabo Delgado er således blot et af mange eksempler på, at handelsliberaliseringer kommer med en høj pris for mennesker og miljø.

Det efterlader os med spørgsmålet: Hvordan tager vi magten tilbage og skaber et mere retfærdigt handelssystem?

EN RETFÆRDIG ØKONOMI ER MULIG

Før vi svarer på, hvordan man kan skabe et retfærdigt handelssystem, er det nødvendigt at spørge: Hvorfor egentlig handle internationalt overhovedet? Her er det åbenlyse svar, at international handel gør det muligt for samfund at udveksle varer, de hver især ikke er i stand til at producere. Handel har været en essentiel del af menneskets historie gennem årtusinder, fordi handel kan bidrage til at skabe bedre liv ved at give mennesker adgang til livsvigtige produkter, de ellers ikke ville have adgang til. Men mere handel er ikke et mål i sig selv, selvom det bliver fremstillet sådan af fortalere for frihandel. Handel er i stedet et middel, vi som samfund kan bruge til at skabe en retfærdig og bæredygtig verden ved at udveksle de ting, det skaber bedre liv at udveksle. Når handel stopper med at være

et mål i sig selv, åbner vigtige spørgsmål sig: 'hvad vil vi handle med, og hvad vil vi ikke handle med?' og 'under hvilke vilkår er handel retfærdig?'

Det står klart, at det nuværende globale frihandelsregime er uretfærdigt, og har samlet magten over verdensøkonomien i hænderne på en snæver økonomiske elite, der spiller lokalbefolkninger og stater ud mod hinanden i et globalt ræs mod bunden i produktionsforhold. Frihandel øger uligheden mellem det Globale Nord og det Globale Syd, og er med til at fastholde store dele af det Globale Syd i fattigdom. I tillæg hertil har det globale frihandelsregime medvirket til at accelerere de globale klimaforandringer, eftersom mere handel og økonomisk vækst er det primære mål med frihandel, hvilket gør frihandel uløseligt sammenkoblet med klimakrisen.

Vi kæmper derfor for et opgør med det nuværende globale frihandelsregime. I stedet ønsker vi en solidarisk

og bæredygtig handelspolitik, der fokuserer på, hvordan handel kan være et middel til bedre liv og bæredygtig produktion, og som tager hensyn til national og lokal selvbestemmelse i det Globale Syd såvel som i Nord. Svaret er ikke at lukke grænserne, men at sørge for retfærdige regler, der modvirker et kapløb mod bunden. Det Globale Syd kan have gavn af et multilateralt system af handelsregler, fordi alternativet er, at de rigeste lande i Nord dikterer handelsvilkår, der kun tjener deres egne interesser. En solidarisk og bæredygtig handelspolitik kan bygge på følgende tre principper:

TRE PRINCIPPER FOR EN SOLIDARISK OG BÆREDYGTIG HANDELSPOLITIK

1. Demokratisk selvbestemmelse: Handelsaftaler skal ikke diktere, hvilken form for økonomisk udviklingsstrategi en handelspartner vælger at efterstræbe. Handelsaftaler skal således give plads til, at lande i det Globale Syd kan vælge den udviklingsstrategi, de selv ønsker. Det betyder, at det modsat i dag skal være muligt at beskytte økonomierne mod konkurrence fra Nord gennem differentierede toldsats og subsidier, ligesom det skal være tilladt at stille præstationskrav til multinationale virksomheder om at bidrage til lokaludvikling, indføre kapitalkontrol, eller fokusere på at udvikle lokaløkonomien frem for give udenlandske virksomheder og investorer markedsadgang. Virksomheder skal ikke som i dag kunne sagsøge lande, der vælger en anden udviklingsstrategi end den neoliberale, og handelsregler skal ikke stille krav om privatisering af offentlige services,

private leverandører af offentlige udbud eller streng beskyttelse af intellektuel ejendomsret til livsvigtige teknologier. Handelspolitikken skal i stedet bygge på en ligeværdig og inddragende process, hvor lokale aktører konsulteres og er med til at fastsætte, hvordan handlen skal finde sted og med hvilket formål.

2. Mennesker og miljø før profit: For at modvirke det globale ræs mod bunden skal handelsaftaler indføre bindende internationale reguleringer, der sikrer ordentlige arbejdsvilkår og miljøbeskyttelse, frem for som i dag blot at »beskytte« arbejdere og miljø gennem ikke-bindende hensigtserklæringer. Handelsaftaler skal stille krav om, at multinationale virksomheder betaler arbejdere leveløn og respekterer grundlæggende arbejdstagerrettigheder, ligesom de involverede lande skal have ratificeret og implementeret Den Internationale Arbejdsorganisations (ILO) konventioner. Samtidig skal handelspolitikken gøre det muligt at stille virksomheder, der bryder med arbejdstagerrettigheder, begår menneskerettighedskrænkelser eller forurener miljøet, til ansvar - frem for som i dag at give juridisk beskyttelse af virksomheders ejendomsret og profitinteresser. Inden handelsaftaler indgås, skal der gennemføres grundige konsekvensanalyser af, hvilke befolkningsgrupper, der taber eller vinder ved aftalerne, ligesom eventuelle tabere skal tilbydes kompensation og garanteres nye jobmuligheder. For at modvirke udnyttelsen af arbejdere og fremme handel mellem ligeværdige partnere, skal handelsaftaler

ANBEFALINGER TIL ALTERNATIVER

Global Aktion har sammen med Netværk for Solidarisk handel udarbejdet rapporterne »Opgør og vision - en retfærdig økonomi« og »Anbefalinger til Danmarks og EU's investeringspolitik« (2019), der indeholder en række konkrete forslag til, hvordan man kan skabe en solidarisk og bæredygtig handelspolitik. Forslagene går flere spadestik dybere end de ovennævnte principper.

fremme handel med kooperativer, hvor demokratiske fællesskaber ejer virksomheder frem for eksterne aktionærer. Hermed kan handelsaftaler bidrage til at tage magten tilbage fra de multinationale virksomheder og skabe en globalisering, der kommer den brede befolkning til gode.

3. Gentænkning af vækst og udvikling: Klimakrisen kræver et radikalt brud med den dominerende tankegang i såvel frihandels- som udviklingspolitik, hvor økonomisk vækst er det altoverskyggende mål. Det er nødvendigt, at gentænke formålet med handelsaftaler, der hidtil har været at maksimere det samlede handelsflow, og give forbrugerne adgang til billige produkter. Alt empiri viser, at økonomisk vækst ikke kan afkobles fra stigende CO₂-udledning.¹⁴⁰ En solidarisk og bæredygtig handelspolitik skal derfor bidrage til at omlægge produktionen, og nedbringe ressourceforbruget i såvel det Globale Syd som det Globale Nord. Det kan

GLOBAL AKTION HAR FOR NYLIGT UDGIVET RAPPORTEN 'BENZIN PÅ BÅLET' OM DE KLIMASKADELIGE KONSEKVENSER VED EN HANDELSAFTALE MELLER EU OG DEN SYDAMERIKANSKE HANDELSBLOK 'MERCOSUR'

i mange tilfælde betyde mindre handel. Den grønne omstilling kræver en relokalisering af den globale økonomi, hvor vi primært handler, når det giver mening ud fra et klimaperspektiv. Handelsaftaler skal derfor gøre det fordelagtigt for beslutningstagere at støtte lokale værdikæder, når det er den mest bæredygtige løsning, frem for som i dag at ulovliggøre enhver støtte af lokal produktion. I nogle tilfælde kan international handel bidrage positivt til den grønne omstilling, eftersom det pga. klimatiske eller teknologiske forskelle er mere fordelagtigt at handle. Det er fx mere bæredygtigt at importere tomater fra Spanien frem for at gro dem i Danmark.¹⁴¹ Handelspolitikken skal derfor bruges aktivt til at liberalisere handel med varer, der kan bidrage til den grønne omstilling, samt til at lægge told på klimaskadelige varer. Derudover skal handelsaftaler, der faciliterer overførsel af grønne teknologier fra Nord til Syd kræve, at involverede parter implementerer Paris-aftalen, samt benyttes til at beskatte CO₂-udledninger forbundet med transport, der forventes at udgøre

OPHAV: GLOBAL AKTION

37% af de globale CO₂-udledninger i 2050, hvis den nuværende frihandelspolitik fortsættes.¹⁴²

De tre ovennævnte principper kræver et brud med den neoliberale frihandelspolitik, der fortsat dominerer verden over, herunder i EU og Danmark. EU forhandler i øjeblikket over 30 frihandels- og investeringsaftaler med lande over hele verden.¹⁴³ F.eks. er man ved at genforhandle handelsaftaler med 79 tidligere kolonier kaldet Economic Partnership Agreements ('EPA'erne', se boks 5). Indholdet af EPA'erne er i grove træk det samme som tidligere frihandelsaftaler. EU's kræver markedsadgang, nedbringelse af toldsatser og »lige« konkurrence med verdens fattigste lande (bl.a. for at få adgang til vigtige naturressourcer) ligesom EPA'erne indeholder privatiseringer af offentlige services, beskyttelse af intellektuel ejendomsret, investeringsbeskyttelse m.m.¹⁴⁴ EU forhandler også en aftale med en

række Sydamerikanske lande (Mercosur-aftalen), der skal liberalisere handel med bl.a. oksekød, ethanol og sojabønner, hvilket vil øge afskovningen i Amazonas og have katastrofale konsekvenser for klimaet.¹⁴⁵

Selvom EU-kommissionen har gjort en stor indsats de seneste år for at få frihandelsaftalerne til at fremstå mere positivt, er indholdet det samme som tidligere. Aftalerne tildeler multinationale selskaber flere rettigheder, og indeholder hverken beskyttelse for arbejdstagere eller miljøbestemmelser, der juridisk kan håndhæves. Derfor er det strengt nødvendigt at mobilisere for at afmontere det globale frihandelsregime, og kæmpe for en solidarisk og bæredygtig handelspolitik.

Problemerne ved frihandel, som denne rapport har peget på, er store, og kan derfor virke uoverkommelige. Konfronteret med så omfattende og komplekse udfordringer, kan det virke tillokkende at opgive den grundlæggende kritik af en uretfærdig global økonomi. Det ville dog være en fejl. Store politiske forandringer, som en mere retfærdig handelspolitik ville være, kan synes uden for rækkevidde for almindelige mennesker, men de politiske beslutningsprocesser foregår ikke i et vakuum. Folkelig mobilisering og modstand har gennem historien igen og igen presset politikerne, også på spørgsmål, som virkede umulige at påvirke. Men det starter med, at vi taler om frihandels realiteter, i stedet for dens myter. Det har været forsøgt i denne rapport.

OPHAV: GLOBAL AKTION

MODSTAND OG ALTERNATIVER

Over hele verden kæmper sociale bevægelser for et mere retfærdigt handelssystem. Her har vi udvalgt et eksempel fra det Globale Syd, et fra det Globale Nord, samt et konkret politisk initiativ drevet frem af sociale bevægelser.

UN BINDING TREATY ON BUSINESS AND HUMAN RIGHTS

I FN's menneskerettighedsråd har man siden 2014 forhandlet om en traktat, der skal gøre det muligt at stille multinationale virksomheder til ansvar for menneskerettighedskrænkelser forbundet til deres værdikæde. UN Binding Treaty er et lille skridt på vejen mod at skabe et mere retfærdigt handelssystem, eftersom traktaten vil mindske de multinationale selskabers magt til at udnytte arbejdere og lokalmiljøet i lande, hvor menneskerettighederne ikke overholdes. Derfor støttes traktaten af en lang række lande i det Globale Syd, samt flere tusinde civilsamfundsorganisationer fra hele verden. Desværre modarbejder lande fra det Globale Nord - herunder Danmark - traktaten sammen med magtfulde erhvervs-lobbyorganisationer, hvilket har trukket forhandlingerne i langdrag og udhulet indholdet.

SEATTLE TO BRUSSELS NETWORK (S2B)

S2B er et netværk af udviklings- miljø- og menneskerettighedsorganisationer, fagforeninger, sociale bevægelser og forskere, der blev dannet i kølvandet på protesterne mod WTO i 1999 også kendt som 'The Battle of Seattle'. Netværket kæmper for at udfordre og forandre EU's neoliberale handelsaftaler, og koordinerer modstand på tværs af organisationer i Europa. S2B spillede fx en central rolle i at koordinere modstanden mod handelsaftaler mellem EU, USA og Canada (TTIP og CETA) i 2014-2016, hvor mere end 3,4 millioner europæere skrev under på at skrotte aftalerne.

LA VIA CAMPESINA

La Via Campesina er verdensomspændende græsrodsbevægelse, der repræsenterer mere end 200 millioner småbønder fra 81 lande i kampen 'fødevareresuverænitet' - et begreb der betegner lokalbefolkningers ret til selvbestemmelse over deres jord og landbrugsproduktion og for alles ret til sund mad, der er produceret ved økologisk bæredygtige metoder. La Via Campesina opstod i 1993 som protest mod den forhandlingsrunde i WTO ('Uruguayrunden'), der åbnede det Globale Syd fødevarermarked for frihandel og tildelte multinationale agro-giganter vidtrækkende intellektuelle ejendomsrettigheder på bekostning af småbønder i det Globale Syd. La Via Campesina er i dag én af de stærkeste kritikere af de negative konsekvenser af frihandel for det Globale Syd.

SLUTNOTER

- George, Rose (2013) 90 Percent of Everything: Inside Shipping, the Invisible Industry That Puts Clothes on Your Back, Gas in Your Car, and Food on Your Plate.
- Valget af Donald Trump samt Brexit har medført en øget skepsis omkring frihandel. Denne skepsis er dog mere rettet mod negative konsekvenser ved frihandel for det Globale Nord end mod de udviklingspolitiske hensyn, som er temaet for denne rapport.
- Se mål 17.10 i Weber, Heloise (2017) Politics of 'Leaving no behind': Contesting the 2030 Sustainable Development Goals Agenda
- Daværende udenrigsminister Anders Samuelsen (2017) <https://www.regeringen.dk/nyheder/2017/samuelsen-frihandel-er-en-udenrigspolitisk-topprioritet/>; udenrigsminister Jeppe Kofod (2017) <https://twitter.com/jeppekofod/status/831847907296948224> og (2021) <https://www.information.dk/udland/2021/02/eu-danmark-oensker-frihandelsaftale-brasilien-trods-risiko-oeget-skovrydning>
- Udenrigsministeriet (2017) Verden 2030 Danmarks udviklingspolitiske og humanitære strategi
- Mens Ricardo fokuserede på produktionsomkostningerne ved arbejdskraft, betoner nyere versioner af teorien andre faktorer med betydning for de relative produktionsomkostninger, herunder naturressourcer, teknologi og produktionskapital (for nyere eksempel se fx 'Heckscher Olin-modellen').
- Se Acemoglu, Darron et al. (2019) Microeconomics, kap. 8 eller Mankew, Gregory (2006) Principles of microeconomics for repræsentative eksempler, der benyttes i introduktionsfag til mikroøkonomi på en række universiteter verden over.
- I økonomiske termer betegner en 'komparativ fordel' evnen til at producere varer til lavere 'alternativomkostninger' end andre producenter. For et land betyder det, at kunne producere nogle varer, relativt til andre varer, mere effektivt end andre lande kan producere denne vare relativt til andre varer. Man kan altså godt have en komparativ fordel inden for et område, selvom man ikke er det land, der kan producere absolut billigst. David Ricardo illustrerer teorien om komparative fordele ved at sammenligne England og Portugal i 1800-tallet. Portugal kunne producere både vin og tøj mere effektivt (til lavere arbejdstid pr. enhed) end England, og Portugal havde hermed en absolut fordel i produktion af begge varer. Men fordi Portugal samtidig kunne producere vin mere effektivt end tekstil, mens England omvendt kunne producere tekstil mere effektivt end vin, har England en komparativ fordel i at producere tekstil. Hermed vil begge lande ifølge teorien om komparative fordele få gavn af, at Portugal specialiserer sig i at sælge vin til England, mens England omvendt specialiserer sig i at sælge tekstil til Portugal.
- Den mest kendte moderniseringsteoretiker er sandsynligvis Walt Rostow. I bogen Politics and the Stages of Growth (1971) beskriver Rostow, hvordan udviklingslande vil gennemgå fem faser af økonomisk vækst, såfremt de åbner op for handel med omverdenen og gennemfører markedsreformer. For et nutidigt eksempel på moderniseringsteori, se fx Sachs, Jeffrey (2018) Protectionists are wrong about free trade.
- Den samlede pakke af neoliberale økonomiske policies på forskellige niveauer er kendt som 'The Washington Consensus', og har domineret tilgangen til udvikling i større institutioner som Verdensbanken og Den Internationale Valutafond siden 1980'erne.
- Se fx Hoogvelt, Ankie (1997) Globalisation and the Postcolonial World
- For uddybning af frihandelspolitikens historie, se fx Chang (2007) Bad Samaritans, Hoogvelt (1997) Globalisation and the Postcolonial World, Panitch & Gindin (2012) The Making of Global Capitalism, Irwin (1996) Against the tide: An intellectual history of free trade, Slobodian (2018) Globalists eller Tandon (2015) Trade is War.
- Strukturtilpasningsprogrammerne er betegnelsen for de betingelser, som IMF og Verdensbanken tvang lande i gældskrise til at efterleve for at kunne optage lån hos institutionerne. Betingelserne indebar besparelser i de offentlige budgetter, privatisering af offentlige aktiver, regressive skattereformer, liberalisering af adgangen for udenlandsk kapital, nedsættelse af toldsatser devaluering af valutakursen og deregulering af erhvervslivet. Se fx Hickel, Jason (2018) The Divide for mere om dette.
- Se fx Borderlex: News and analysis on trade policy in Europe (2021) <https://borderlex.net/2021/12/01/perspectives-the-world-trading-system-is-no-longer-subject-to-universally-agreed-rules/>, WTO (besøgt 17. juni 2022) https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/appellate_body_e.htm, WTO | Dispute settlement - Appellate Body, Bossche, Peter van den (2022) Is there a Future for the WTO Appellate Body and WTO Dispute Settlement?. World Trade Institute Working Paper, nr. 1, Politico (2021) <https://www.politico.eu/article/united-states-world-trade-organization-joe-biden/> eller Global Trade Review (2021) <https://www.gtreview.com/news/americas/slim-chances-for-the-wto-appellate-body-despite-the-us-return-to-multilateralism/>.
- Se Chang, Ha-Joon (2002) Kicking away the ladder; Chang (2007) Bad Samaritans; og Chang (2010) 23 they don't tell you about capitalism. Se også Hickel (2018) The Divide, s. 184-220
- Se Hickel (2018) The Divide, s. 110-115
- Se Hickel (2018) The Divide, s. 184-220
- Chang (2007) Bad Samaritans. Se også Easterly, William (2001) The lost decades. Developing Countries' stagnation in spite of policy reform (1980-1998). Journal of Economic Growth, 6:2, samt Hickel (2018) The Divide, s. 130
- Chang (2007) Bad Samaritans. Tallene underbygges af World Bank (2021) <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=XL>
- Chang (2007) Bad Samaritans
- Glenn, John (2008) Global Governance and the Democratic Deficit: Stifling the voice of the south. Third World Quarterly, 29:2
- Se Easterly, William (2001) The lost decades. Developing Countries' stagnation in spite of policy reform (1980-1998). Journal of Economic Growth, 6:2
- Hickel (2018) The Divide, s. 158
- Pollin, Robert (2005) Contours of Descent, s. 133
- CEPOS (2021) <https://cepos.dk/abcepos-artikler/0022-global-fattigdom-er-reduceret-markant-siden-1990-1-2-mia-loeffet-ud-af-fattigdom/>
- Pinker, Steven (2018) Enlightenment Now
- Verdens Bedste Nyheder (2018) <https://verdensbedstenyheder.dk/nyheder/verdens-fattigdom-fortsætter-med-at-falde/>
- Rosling, Hans (2019) Factfulness
- PPP skal forstås som en metode til at udregne en slags fiktiv international valuta, som er nødvendig for at sammenligne indkomst- og prisniveauer i forskellige lande. PPP er således en beregning, der tager højde for at den samme sum penge, fx 10 kroner, ikke kan købe lige meget i fx Danmark og Indien. Behovet for at udregne PPP kommer af, at valutakurser ikke fuldt ud afspejler disse forskelle i købekraft (af en række grunde). Se evt. Our World in Data (2017) <https://ourworldindata.org/what-are-ppps>
- Se fx Hickel, Jason (2019) <https://www.jasonhickel.org/blog/2019/2/3/pinker-and-global-poverty>, Edward, Peter (2006) The ethical poverty line: a moral quantification of absolute poverty. Third World Quarterly 27:2, Fischer, Andrew (2018) Poverty as ideology, Woodward, David (2015) Incrementum ad Absurdum: Global Growth, Inequality and Poverty Eradication in a Carbon-Constrained World. World Economics Review 4:4-62, eller Townsend & Gordon (2002) World poverty: New policies to defeat an old enemy.
- UN Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights Philip Alston (2020) The parlous state of poverty eradication
- Se Reddy & Lahoti (2016) \$1.90 Per Day: What Does it Say? for grundig metodisk kritik.
- Hickel (2018) The Divide, s. 48
- World Bank <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/povDuplicateWB.aspx>
- Hickel (2019) <https://www.jasonhickel.org/blog/2019/2/3/pin->

- ker-and-global-poverty
- 36 World Bank <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/povDuplicateWB.aspx>
- 37 Hickel (2019) <https://www.jasonhickel.org/blog/2019/2/3/pinker-and-global-poverty>
- 38 Pogge, Thomas (2016) www.themarknews.com/2016/02/07/the-end-of-poverty/
- 39 Hickel (2019) <https://www.jasonhickel.org/blog/2019/4/27/200-years-to-end-poverty> samt Woodward, David (2015) Incrementum ad Absurdum: Global Growth, Inequality and Poverty Eradication in a Carbon-Constrained World. *World Economics Review* 4:4-62
- 40 Rosling, Hans (2019) Factfulness
- 41 Bill Gates (2016) <https://www.weforum.org/agenda/2016/04/bill-gates-global-inequality-is-falling-faster-than-ever/>
- 42 CEPOS (2019) <https://cepos.dk/abcepos-artikler/0141-den-globale-ulighed-er-faldet-de-seneste-3-aartier/>
- 43 En anden toneangivende person, som har argumenteret det samme, er statistiker Max Roser. Med sin »indkomstpukkel«-graf har Roser udbredt en fremstilling om faldende ulighed mellem lande (se <https://ourworldindata.org/global-economic-inequality>). Grafen viser nemlig angiveligt, at befolkningerne i det Globale Nord og Syd ikke længere fordeler sig indkomstmæssigt i hver deres indkomstgruppe, men fordeler sig på tværs af én sammenhængende indkomstfordeling, lig nationale befolkninger. Rosers graf lider imidlertid af en række afgørende metodiske problemer. X-aksen er for det første logaritmisk, ikke lineær, hvilket giver et manipulerende indtryk af, at afstanden mellem rige og fattige er mindre, end den egentlig er. Derudover bygger grafen på købekraftsparitet, ikke indkomst, hvilket er anvendeligt i analyser af fattigdom og forbrug, men ikke i analyser af indkomstfordelinger, hvor indkomst er den korrekte variabel at benytte. Slutteligt grupperer grafen verdens lande på en måde, som tilslører uligheden mellem det Globale Nord og Syd (som jo er politisk-økonomiske, ikke rent geografiske begreber). Det sker fx ved at USA og Canada er grupperet sammen med Haiti og Belize, mens Japan og Australien er grupperet med Cambodja, Bangladesh og Tuvalu. Dermed tilsløres de politisk-økonomiske skel mellem tidligere kolonisere lande og tidligere kolonimagter, som normalt indfanges med begreberne Global Nord og Syd. For uddybning, se evt. Hickel (2019) <https://www.jasonhickel.org/blog/2019/3/17/two-hump-world>
- 44 World Bank <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=DK-US>
- 45 Elefantgraf kan findes her: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/914431468162277879/pdf/WPS6719.pdf> (besøgt 17. juni 2022). Versionen opdateret med nyere data ses i figur 3 og er fundet her: <http://www.huzaifazoom.com/hickel/wid/> (besøgt 17. juni 2022).
- 46 Den relative ulighed (fx opgjort ved relativt Gini-mål) vil i eksemplet ligeledes være faldet - i 1980 tjente A 0,020% af den samlede indkomst, i 2016 steg det til 0,025%.
- 47 Hickel (2019) <https://www.jasonhickel.org/blog/2019/3/17/two-hump-world>
- 48 Hickel (2019) <https://www.jasonhickel.org/blog/2019/4/27/200-years-to-end-poverty>
- 49 Woodward, David (2015) Incrementum ad Absurdum: Global Growth, Inequality and Poverty Eradication in a Carbon-Constrained World. *World Economics Review* 4:4-62
- 50 World Inequality Database https://wid.world/world/#sptinc_p99p100_z/WO/last/eu/k/p/yearly/s/false/16.355500000000003/22/curve/false/country
- 51 Dicken, Peter (2011) Global Shift
- 52 Mezzadri, Alessandra (2016) The Sweatshop Regime
- 53 Andersen, J.K. (2020) Labour standards, governance structures and social upgrading
- 54 Williams, Glyn et al. (2009) Geographies of developing areas
- 55 Oxfam Ibis (2020) <https://oxfamibis.dk/eu-maa-igangsaette-skattere-former-ovenpaa-apple-dom/>
- 56 Danwatch (2021) <https://danwatch.dk/maersk-skrotter-fortsat-gamle-skibe-paa-udskaeldt-strand-i-indien/>
- 57 UNCTAD (2009) The 2008 Food Price Crisis: Rethinking Food Security Policies, s. 1
- 58 UNCTAD (2009) The 2008 Food Price Crisis: Rethinking Food Security Policies, s. 12-15
- 59 Moseley, William G. et al. (2010) Neoliberal policy, rural livelihoods, and urban food security in West Africa: A comparative study of The Gambia, Côte d'Ivoire, and Mali. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 107:13 og Bello, Walden (2008) Manufacturing a food crisis
- 60 Handelsbalancen er forholdet mellem et lands import og eksport. Overskud betyder altså, at man eksporterer mere, end man importerer, og underskud betyder det modsatte.
- 61 UNCTAD (2009) The 2008 Food Price Crisis: Rethinking Food Security Policies, s. 14
- 62 UNCTAD (2009) The 2008 Food Price Crisis: Rethinking Food Security Policies, s. 1
- 63 Information (2022) <https://www.information.dk/udland/2022/04/perfekte-storm-udspiller-afrika-faa-voldsomme-konsekvenser>
- 64 UNCTAD (2022). State of Commodity Dependence 2021.
- 65 Veltmeyer (2013). The political economy of natural resource extraction: a new model or extractive imperialism?
- 66 Veltmeyer (2013). The political economy of natural resource extraction: a new model or extractive imperialism?
- 67 Veltmeyer (2013). The political economy of natural resource extraction: a new model or extractive imperialism?
- 68 Se fx Acemoglu et al. (2019) *Microeconomics*, kap. 8 eller Mankew (2006) *Principles of microeconomics*
- 69 Kohler & Cripps (2018) Do trade and investment (agreements) foster development or inequality? GDAE Working Paper 18:03
- 70 UNCTAD (2018) Trade and development report 2018, s. 56- 59
- 71 Ibid.
- 72 Ibid.
- 73 World Economic Forum (2016) <https://www.weforum.org/agenda/2016/10/corporations-not-countries-dominate-the-list-of-the-world-s-biggest-economic-entities/>
- 74 Kohler & Cripps (2018) Do trade and investment (agreements) foster development or inequality? GDAE Working Paper 18:03 og UNCTAD (2018) Trade and development report 2018
- 75 Se fx Mankew (2006) *Principles of microeconomics*, s. 186
- 76 World Bank (2021) Net official development assistance and official aid received (current US dollars); Shaxson, Nicholas (2019) Tackling Tax Heavens. *Finance and development* 56:3
- 77 Hill & Myatt (2008) *The economics anti-textbook*, s. 225
- 78 Banerjee & Duflo (2019) *Good Economic in Hard Times*, kapitel 3 og Pavcnik, Nina (2018) The impact of trade on inequality in developing countries. National Bureau of Economics Research Working Papers;
- 79 Banerjee & Duflo (2019) *Good Economic in Hard Times*, kapitel 3; Pavcnik, Nina (2018) The impact of trade on inequality in developing countries. National Bureau of Economics Research Working Papers; Kohler & Cripps (2018) Do trade and investment (agreements) foster development or inequality? GDAE Working Paper 18:03 og Hickel (2018) *The Divide*, s. 198
- 80 Moseley, William G. et al. (2010) Neoliberal policy, rural livelihoods, and urban food security in West Africa: A comparative study of The Gambia, Côte d'Ivoire, and Mali. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 107:13 og Bello, Walden (2008) Manufacturing a food crisis
- 81 Public Citizen (2019) Fact Sheet: NAFTA's Legacy for Mexico: Economic Displacement, Lower Wages for Most, Increased Migration
- 82 Public Citizen (2019) Fact Sheet: NAFTA's Legacy for Mexico: Economic Displacement, Lower Wages for Most, Increased Migration
- 83 Roberts, Adrienne & Trommer, Silke (2019) Gender impacts of trade and investment agreements
- 84 Hannah, Erin et al. (2021) Towards a Feminist Global Trade Politics. *Globalizations* 18:1
- 85 Roberts & Trommer (2019) Gender impacts of trade and investment agreements; Tsing, Anna (2009) *Supply Chains and the Human Condition*. *Rethinking Marxism* 21:2
- 86 Roberts & Trommer (2019) Gender impacts of trade and investment

- agreements
- 87 Hannah, Erin et al. (2021) Towards a Feminist Global Trade Politics. *Globalizations* 18:1
- 88 Folketinget (2020) <https://www.eu.dk/da/faq/alle-faqs/hvor-meget-ud-betales-der-i-landbrugsstoeite>
- 89 Dicken, Peter (2011) Global Shift samt American Enterprise Institute (2008) <https://www.aei.org/carpe-diem/farm-subsidies-gone-wild-cows-in-europe-earn-more-per-day-2-20-than-1-2-billion-poor-people/>
- 90 EU (2021) <https://africa-eu-partnership.org/en/about-us/financing-partnership>
- 91 Global Aktion (2019) <https://www.altinget.dk/udvikling/artikel/global-aktion-stop-med-at-udkonkurrere-smaaaboender-i-afrika>
- 92 FAO (2017) Review of the Livestock/Meat and Milk Value Chains and Policy Influencing Them in West Africa
- 93 Concord Danmark (2011) En globalt ansvarlig europæisk landbrugspolitik
- 94 Glenn, John (2008) Global Governance and the Democratic Deficit: Stifling the voice of the south. *Third World Quarterly*, 29:2
- 95 Hanrahan & Schnepf (2013) WTO Doha round: The agricultural negotiations
- 96 Broberg, Morten (2016) Den Europæiske Union og udviklingslandene, s. 236f
- 97 Concord Danmark (2011) En globalt ansvarlig europæisk landbrugspolitik
- 98 CAP Reform (2020) <http://capreform.eu/the-protective-effect-of-eu-agricultural-tariffs/>
- 99 CAP Reform (2020) <http://capreform.eu/the-protective-effect-of-eu-agricultural-tariffs/>
- 100 WTO (besøgt 17. juni 2022) https://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/daily_update_e/tariff_profiles/E28_E.pdf
- 101 Pew Research Center (2018) <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/03/28/u-s-tariffs-vary-a-lot-but-the-highest-duties-tend-to-be-on-imported-clothing/>
- 102 EU-Kommissionen (2019) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_427
- 103 Asia News (2019) <http://www.asianews.it/news-en/EU-tariffs-on-Cambodian-rice-damage-500,000-farmers-47810.html>
- 104 Rodrik, Dani (2018) What do free trade agreements really do?. *Journal of Economic Perspectives* 32:2, s. 75
- 105 Eksempler herpå er sagerne Rockhopper v. Italien (uddybes her: <https://10isdsstories.org/cases/case9/>), Cargill v. Mexico (uddybes her: <https://www.isds.bilaterals.org/?cola-wars-beat-drug-wars&lang=en>), Total v. Uganda (uddybes her: <http://www.ipsnews.net/2015/12/french-firm-attacks-ugandan-tax-using-isds/>) eller Copper Mesa v. Ecuador (uddybes her: <https://10isdsstories.org/cases/case7/>). Sagsdetaljer for alle offentliggjorte ISDS-sager kan findes på <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement> og <https://icsid.worldbank.org/cases/case-database>.
- 106 SA-TIED (2019) <https://www.wider.unu.edu/publication/racial-inequality-and-demographic-change-south-africa> samt Mail & Guardian (2019) <https://mg.co.za/article/2019-11-19-why-sa-is-the-worlds-most-unequal-society/>
- 107 Se The Bernard and Audre Research Center (2019). Property Rights from above and below: Mining and Distributive Struggles in South Africa, Magubane, Lungelo (2018) Investment Protection in South Africa og Cagning, Valentina (2017) Investor-State Dispute Settlement (ISDS) from a Labour Law Perspective. *European Labour Law Journal*, 8:3.
- 108 UNCTAD Investment Policy Hub (besøgt 17. juni 2022) <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/cases/262/foresti-v-south-africa>
- 109 The Bernard and Audre Research Center (2019). Property Rights from above and below: Mining and Distributive Struggles in South Africa
- 110 Rodrik, Dani (2018) What do free trade agreements really do?. *Journal of Economic Perspectives* 32:2
- 111 Coronapandemien har illustreret dette; se fx The Guardian (2021) <https://www.theguardian.com/science/2021/apr/15/oxfordastrazeneca-covid-vaccine-research-was-97-publicly-funded>, Kaila & Mäkinen (2021) https://jacobin.com/2021/02/finland-vaccine-covid-patent-ip?fbclid=IwAR3KnpYd_qRmwI2lsyCOVEXi5B1_4RX_riomnqL8JICwruWQCxHo4fy946w eller Barbesgaard & Haar (2021) <https://solidaritet.dk/covid-covax-a-s-en-forretningsmodel-for-en-global-katastrofe/>
- 112 Ollila, Eeva (2005) Global health priorities – priorities of the wealthy?. *Globalization and Health*, 1:6
- 113 Our World in Data (besøgt 4. april 2022) <https://ourworldindata.org/grapher/covid-vaccination-doses-per-capita?tab=map&time=latest>
- 114 Ollila, Eeva (2005) Global health priorities – priorities of the wealthy?. *Globalization and Health*, 1:6
- 115 La Vía Campesina (2016) <https://viacampesina.org/en/upov-must-respect-farmers-rights/>
- 116 GRAIN (2021) <https://grain.org/en/article/6768-trade-deals-pushing-upov-an-interactive-map>
- 117 GRAIN (2012) UPOV: The great seeds robbery
- 118 WTO Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) (findes her: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf)
- 119 Both ENDS (2018) UPOV 91 and trade agreements: Compromising farmers' right to save and sell seeds
- 120 International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (ITPGRFA) (findes her: <https://www.fao.org/3/i0510e/i0510e.pdf>)
- 121 For forståelsen kan typiske kapitalkontroller dog inddeles i direkte begrænsninger af mængden af kapital, der må flyttes ind eller ud af landet, eller indirekte begrænsninger, fx beskatning af valuta- eller andre finansielle transaktioner eller øget beskatning jo kortere tid investeringen er i landet (for at undgå de hurtige, destabiliserende kapitalbevægelser, men fremme reelle, langsigtede investeringer). Se fx Blakeley, Grace (2018) On Borrowed Time, s. 24 eller SOMO (2018) <https://www.somo.nl/wp-content/uploads/2018/12/Paper-1.pdf>
- 122 Se fx Gallagher, Kevin P. et al. (2012) Regulating Global Capital Flows for Long-Run Development, kapitel 11, Public Citizen (2010) <https://www.citizen.org/wp-content/uploads/fact-sheet-development-and-capital-controls.pdf>, Finance Watch & Veblen Institute (2018) Financial Regulation challenged by European Trade Policy eller Stanley, Leonardo E. et al. (2013) Capital Account Regulations and the Trading System: A Compatibility Review. Foruden denne direkte begrænsning af kapitalkontroller i aftalerne er 'mest begunstiget nation'-princippet (Most Favoured Nation) med til at begrænse det politiske mulighedsrum for kapitalkontroller yderligere, se Gallagher, Kevin P. et al. (2019) https://www.g24.org/wp-content/uploads/2019/03/Gallagher_Capital_Flows_and_Treaties.pdf.
- 123 General Agreement on Trade in Services (GATS), artikel XI og XII (findes her: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats.pdf). Denne samme begrænsning af kapitalkontroller til at være midlertidige og kriserelaterede findes i en lang række aftaler, eksempelvis i artikel 70 i EPA'en med det sydlige Afrika. Ser man fremad, er det bekymrende, at EU's nye EPA-forhandlingsmandat, som danner grundlag for EU's forhandlinger med 79 lande i det Globale Syd, lyder sådan: »EPAs should aim for full liberalisation of current payments and capital movements related to transactions covered under the EPAs« (findes her: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14899-2019-ADD-1/en/pdf>).
- 124 Ostry, J. et al. (2012) Tools for managing financial-stability risks from capital inflows. *Journal of International Economics*, 88:2
- 125 Om Bretton Woods og kapitalkontrol historisk set, se Panitch & Gindin (2012) The making of global capitalism. Om den lavere hyppighed og mildere grad af finanskriser tidligere, se Reinhart & Rogoff (2009) This Time Is Different.
- 126 Rodrik, Dani (2018) What do free trade agreements really do?. *Journal of Economic Perspectives* 32:2, s. 77
- 127 Se Prasad, Rogoff, Wei & Kose (2003) Effects of Financial Globalization on Developing Countries. Some Empirical Evidence. *IMF Occasional Paper*, nr. 220 eller Gallagher, Kevin P. (2010) Policy Space to Prevent and Mitigate Financial Crises in Trade and Investment Agreements. *G-24 Discussion Paper Series*, nr. 58, s. 2-5
- 128 IMF (2012) The Liberalization and Management of Capital Flows: An

- Institutional View. Se evt. også en kommentar hertil: Gallagher & Ocampo (2013) IMF's New View on Capital Controls. Economic and Political Weekly, 48:12.
- 129 Se evt. dette brev fra 2020 af en række internationalt anerkendte akademikere, inkl. Adam Tooze, Jayati Ghosh, Josh Ryan-Collins og Daniela Gabor: Critical Finance (2020) <https://criticalfinance.org/2020/03/24/developing-and-emerging-countries-need-capital-controls/>
- 130 Der er visse services, som ikke konkurrenceudsættes i handelsaftalerne. Problemet er, at disse undtagelser enten er meget snævre, således at de kun dækker ting som domstole, militær, politi og lign., eller at de laves gennem såkaldte negativlister, hvor landene oplister de sektorer, som er undtaget for liberalisering (i stedet for positivlister, hvor man aktivt tilvælger de sektorer, man ønsker liberaliseret).
- 131 Unctad (2019) World Investment Report 2019
- 132 Wade, Robert Hunter (2003) What strategies are viable for developing countries today? The World Trade Organization and the shrinking of 'development space'. Review of International Political Economy, 10:4
- 133 Glenn, John (2008) Global Governance and the Democratic Deficit: Stifling the voice of the south. Third World Quarterly, 29:2
- 134 Se Krajewski, Markus (2001) Public Services in Bilateral Free Trade Agreements of the EU eller Corporate Europe Observatory et al. (2015) Public Services Under Attack
- 135 Se Krajewski, Markus (2001) Public Services in Bilateral Free Trade Agreements of the EU samt EU's egne ord om hhv. frysningsklausulen og skraldeklausulen: EU (besøgt 17. juni 2022) <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/da/content/standstill-klausul> og EU (besøgt 17. juni 2022) <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/ratchet-clause>
- 136 Transnational Institute (2017) Reclaiming Public Services: How cities and citizens are turning back privatisation
- 137 George, Rose (2013) 90 Percent of Everything: Inside Shipping, the Invisible Industry That Puts Clothes on Your Back, Gas in Your Car, and Food on Your Plate.
- 138 The Guardian (2022) <https://www.theguardian.com/global-development/2022/mar/02/more-human-rights-defenders-murdered-2021-environmental-indigenous-rights-activists>
- 139 Congressional Research Service (2020) Real Wage Trends, 1979 to 2019
- 140 Parrique Timothée et al. (2019) Decoupling debunked. Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability
- 141 Videnskab.dk (2021) <https://videnskab.dk/naturvidenskab/tema-fra-dansk-drivhus-eller-spansk-mark-saadan-vaelger-du-klima-venlige-groentsager>
- 142 EU-Parlamentet (2015) Emission Reduction Targets for International Aviation and Shipping: Study for the ENVI Committee
- 143 EU-Kommissionen (besøgt 17. juni 2022) https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf
- 144 GRAIN (2017) Colonialism's New Clothes: The EU's Economic Partnership Agreements with Africa
- 145 Global Aktion (2020) Benzin på bælet: Handelsaftalen EU-Mercosurs miljømæssige konsekvenser
- 146 WTO (besøgt 17. juni 2022) https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_settlement_cbt_e/c2s2p1_e.htm#changes
- 147 Se Hickel (2018) The Divide s. 65-103
- 148 Information (2014) <https://www.information.dk/udland/2014/08/truet-paa-eksistensen-italienske-daasetomater>
- 149 Asad Ismi (2004) Impoverishing a Continent: The World Bank and the IMF in Africa
- 150 FAO (2006) Ghana: rice, poultry and tomato paste (FAO Briefs on Import Surges, no. 5)
- 151 Information (2014) <https://www.information.dk/udland/2014/08/truet-paa-eksistensen-italienske-daasetomater>
- 152 Citat oprindeligt fra Information (2014) <https://www.information.dk/udland/2014/08/truet-paa-eksistensen-italienske-daasetomater>
- 153 Information (2014) <https://www.information.dk/udland/2014/08/truet-paa-eksistensen-italienske-daasetomater>
- 154 Danwatch (2017) <https://danwatch.dk/undersogelse/does-fald-bag-daasetomater-paa-danske-butikshylder/>; Danwatch (2014) <https://danwatch.dk/undersogelse/bagsiden-af-daasetomater/>
- 155 Hickel, Dorninger, Wieland & Suwandi (2022) Imperialist appropriation in the world economy: Drain from the global South through unequal exchange, 1990–2015. Global Environmental Change, vol. 73
- 156 Beregningen tager udgangspunkt i værdien af ressourcer og arbejdskraft, der overføres fra Syd til Nord gennem handel. Frem for at antage, at handel mellem to lande er et udtryk for handel med monetære ækvivalenter (prisen på en vare svarer til varens værdi), beregner forskerne det reale input af råstoffer, land, energi og arbejdskraft, der indgår i produktionen af varer. Her finder forskerne at det reale input er langt højere i varer der eksporteres fra Syd til Nord end fra Nord til Syd. Dernæst beregner forskerne den monetære værdi af de reale input ud fra prisniveauet i det Globale Nord, med henblik på at udregne hvor stor værdi, der går tabt for det Globale Syd. Eftersom prisen på arbejdskraft og materielle input er langt lavere i Syd end Nord (i høj grad skabt af ræs mod bunden som følge af frihandel), medfører international handel en kæmpemæssig overførsel af ressourcer fra Syd til Nord, og bidrager herved ifølge forskerne til at opretholde global ulighed.
- 157 Fairtrade (besøgt 17. juni 2022) <https://www.fairtrade.org.uk/what-is-fairtrade/>
- 158 The Guardian (2017) <https://www.theguardian.com/commentis-free/2017/aug/04/fairtrade-benefits-supermarkets-global-south-outdated-model>
- 159 Danwatch (2020) <https://danwatch.dk/perspektiv/forsker-fairtrade-er-et-skridt-i-den-rigtige-retning-men-ikke-nok/>
- 160 Danwatch (2020) <https://danwatch.dk/dansk-luksuschokolade-vi-tror-ikke-paa-certificeringer/>
- 161 The Guardian (2017) <https://www.theguardian.com/commentis-free/2017/aug/04/fairtrade-benefits-supermarkets-global-south-outdated-model>
- 162 Danwatch (2020) <https://danwatch.dk/perspektiv/forsker-fairtrade-er-et-skridt-i-den-rigtige-retning-men-ikke-nok/>
- 163 Financial Times (2006) <https://www.ft.com/content/d191adbc-3f4d-11db-a37c-0000779e2340>
- 164 Danwatch (2020) <https://danwatch.dk/ekspert-prisen-paa-fairtrade-kakao-skal-op/>
- 165 The Guardian (2017) <https://www.theguardian.com/commentis-free/2017/aug/04/fairtrade-benefits-supermarkets-global-south-outdated-model>
- 166 Global Aktion (2020) Pipe dreams: Investing in a dirty industry. The case of Mozambique
- 167 Global Aktion (2020) Pipe dreams: Investing in a dirty industry. The case of Mozambique

GA GLOBAL
AKTION